

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології**

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри
_____ Максим ЄНІН
«__» _____ 20__ р.

**Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня бакалавра
за освітньо-професійною програмою «Врегулювання конфліктів та
медіація»
спеціальності 054 «Соціологія»
на тему: «Неоліберальний ідеалізм та політичний раціоналізм у сучасній
соціології: компаративний аналіз»**

Виконав:
студент IV курсу, групи СЛЗ-21
Побережний Дмитро Юрійович _____

Керівник:
Доцент кафедри соціології,
кандидат філософських наук, доцент
Пиголенко Ігор Вікторович _____

Рецензент:
Доцент кафедри історії,
кандидат історичних наук, доцент
Бузань Віталій Юрійович _____

Засвідчую, що у цій дипломній роботі
немає запозичень з праць інших авторів
без відповідних посилань.
Студент Побережний Дмитро Юрійович

Київ – 2026 року

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології та права
Кафедра соціології**

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Спеціальність 054 – «Соціологія»

Освітньо-професійна програма «Врегулювання конфліктів та медіація»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Максим ЄНІН

«___» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу студенту/ці

Побережного Дмитра Юрійовича

1. Тема роботи «Неоліберальний ідеалізм та політичний раціоналізм у сучасній соціології», керівник роботи Піголенко Ігор Вікторович, кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології, затверджені наказом по університету від «27» травня 2026 р. №1936-с.
2. Термін подання студентом роботи: 10 червня 2025.
3. Об'єктом дослідження є політичні ідеології сучасного суспільства. Предметом дослідження є неоліберальний ідеалізм та політичний раціоналізм як теоретичні моделі організації соціально-політичних процесів та їх соціологічний аналіз.
4. Зміст роботи:
 1. Теоретичні основи дослідження неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму.
 2. Порівняльний аналіз неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму у сучасній соціології.

3. Соціологічне дослідження сприйняття неолібералізму та політичного раціоналізму в сучасному суспільстві
5. Перелік ілюстративного матеріалу (таблиці 1.1 – 1.2, таблиці 2.1 – 2.8, рисунок 1.1, рисунок 2.1, рисунок 3.1 – 3.9).
6. Дата видачі завдання: 18 травня 2026 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Визначення напрямку дослідження	Вересень 2025 р.	
2	Формування джерельної бази дослідження	Жовтень-листопад 2025 р.	
3	Складання розгорнутого плану	Грудень 2025 р.	
4	Написання вступу до роботи (визначення об'єкту, предмету, мети та завдань)	Січень 2026	
5	Підготовка і написання I розділу кваліфікаційної роботи: Теоретичні основи дослідження неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму	Лютий-березень 2026	
6	Написання II розділу кваліфікаційної роботи: Порівняльний аналіз неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму у сучасній соціології	Березень-квітень 2026	
7	Написання III розділу кваліфікаційної роботи: Соціологічне дослідження сприйняття неолібералізму та політичного раціоналізму в сучасному суспільстві	Квітень-травень 2026	
8	Написання висновків, анотації, оформлення джерельної бази	Травень 2026	
9	Передача кваліфікаційної роботи на кафедру	10 червня 2026	

Студент/ка

Дмитро ПОБЕРЕЖНИЙ

Керівник роботи

Ігор ПИГОЛЕНКО

Анотація

Побережний Дмитро Юрійович. Неоліберальний ідеалізм та політичний раціоналізм у сучасній соціології. – Рукопис. Бакалаврська дипломна робота. Спеціальність 054 – Соціологія. – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра соціології. – Київ, 2026. – 70 с., список джерел з 29 найменувань.

У дипломній роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму як ключових підходів до аналізу сучасних соціально-політичних процесів. Проаналізовано сутність ідеологій, їх роль у формуванні соціальної реальності та вплив на розвиток суспільства. Здійснено порівняльну характеристику неолібералізму та політичного раціоналізму з урахуванням ролі держави, ринку та суспільства.

У роботі проведено соціологічне дослідження, спрямоване на вивчення ставлення населення до ролі держави, ринкових механізмів та пріоритетів суспільного розвитку. Встановлено, що більшість респондентів підтримує активну роль держави у забезпеченні соціальної стабільності та соціального захисту населення. Водночас опитані визнають важливість економічної свободи та ринкових механізмів як чинників економічного розвитку. Визначено, що сучасне суспільство орієнтується на поєднання економічної ефективності із забезпеченням соціальної стабільності.

Результати дослідження підтверджують необхідність формування соціально-економічної політики, яка поєднує ефективне державне управління, соціальну відповідальність та підтримку економічного розвитку. Отримані висновки свідчать про актуальність комплексного підходу до вирішення сучасних суспільних проблем з урахуванням як економічних, так і соціальних чинників.

Ключові слова: неолібералізм, політичний раціоналізм, ідеологія, держава, ринок, соціальна політика, суспільство.

Abstract

Poberezhnyi Dmytro. Neoliberal Idealism and Political Rationalism in Modern Sociology. – Manuscript. Bachelor’s Degree Thesis. Specialty 054 – Sociology. – National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Department of Sociology. – Kyiv, 2026. – 70 p., references: 29 sources.

The thesis examines theoretical and practical aspects of neoliberal idealism and political rationalism as key approaches to analyzing modern socio-political processes. The essence of ideologies, their role in shaping social reality, and their influence on societal development are analyzed. A comparative analysis of neoliberalism and political rationalism is conducted, taking into account the roles of the state, market, and society.

The study includes a sociological survey aimed at identifying public attitudes toward the role of the state, market mechanisms, and priorities of social development. The findings indicate that most respondents support an active role of the state in ensuring social stability and social protection. At the same time, respondents recognize the importance of economic freedom and market mechanisms as drivers of economic growth. It was determined that modern society is oriented toward combining economic efficiency with social stability.

The findings confirm the necessity of developing socio-economic policies that combine effective public governance, social responsibility, and support for economic development. The results highlight the importance of a comprehensive approach to addressing contemporary social challenges while balancing economic and social priorities.

Keywords: neoliberalism, political rationalism, ideology, state, market, social policy, society.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕОЛІБЕРАЛЬНОГО ІДЕАЛІЗМУ ТА ПОЛІТИЧНОГО РАЦІОНАЛІЗМУ	12
1.1. Неолібералізм як соціально-політична концепція: історія становлення та основні принципи.....	12
1.2. Політичний раціоналізм: сутність, ключові ідеї та теоретичні засади.....	20
1.3. Основні соціологічні підходи до аналізу ідеологій у сучасному суспільстві	27
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НЕОЛІБЕРАЛЬНОГО ІДЕАЛІЗМУ ТА ПОЛІТИЧНОГО РАЦІОНАЛІЗМУ У СУЧАСНІЙ СОЦІОЛОГІЇ.....	35
2.1. Роль держави, ринку та суспільства в концепціях неолібералізму і політичного раціоналізму	35
2.2. Соціальні наслідки реалізації неоліберальної та раціоналістичної політичної моделей	41
2.3. Порівняльна характеристика ідеологічних та соціологічних підходів до розвитку сучасних суспільств	47
Висновки до розділу 2	55
РОЗДІЛ 3. СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПРИЙНЯТТЯ НЕОЛІБЕРАЛІЗМУ ТА ПОЛІТИЧНОГО РАЦІОНАЛІЗМУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	57
3.1. Методологія та організація соціологічного дослідження	57
3.2. Аналіз результатів опитування щодо ставлення до неоліберальної та раціоналістичної моделей політики	63
3.3. Практичні висновки та рекомендації щодо використання результатів дослідження	69
Висновки до розділу 3	71
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується глибокими соціально-економічними та політичними трансформаціями, що зумовлюють переосмислення ролі держави, ринку та громадянського суспільства у регулюванні соціальних процесів. У цьому контексті особливої актуальності набуває аналіз різних ідеологічних та теоретичних підходів до організації політичного та економічного життя суспільства. Серед них важливе місце займають неоліберальний ідеалізм та політичний раціоналізм, які пропонують різні моделі функціонування держави, економіки та суспільних інститутів.

Неолібералізм як соціально-політична концепція сформувався у другій половині ХХ століття і передбачає пріоритет ринкових механізмів, обмеження державного втручання в економіку та розвиток індивідуальної свободи. Його теоретичні основи були закладені у працях таких дослідників, як Ф. Хайєк, М. Фрідман, Л. фон Мізес та інших. Водночас політичний раціоналізм акцентує увагу на раціональному управлінні суспільними процесами, важливості інституційних механізмів та ефективному функціонуванні політичних структур. Він базується на ідеях раціонального вибору, інституціонального аналізу та політичної ефективності.

Актуальність дослідження зумовлена також тим, що сучасні суспільства, зокрема й українське, перебувають у стані пошуку оптимальної моделі соціально-економічного та політичного розвитку. Порівняльний аналіз неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму дозволяє краще зрозуміти механізми функціонування політичних систем, вплив ідеологій на соціальні процеси та перспективи розвитку демократичних інститутів.

Крім того, глобалізаційні процеси, розвиток цифрових технологій, економічні кризи та політичні конфлікти актуалізують питання ефективності різних моделей управління суспільством. У таких умовах дослідження ідеологічних концепцій, що впливають на формування політичної та соціальної

політики держав, набуває важливого значення як для соціологічної науки, так і для практики державного управління.

Таким чином, актуальність теми дипломної роботи зумовлена необхідністю комплексного аналізу неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму як впливових теоретичних підходів до організації сучасного суспільства, а також потребою визначення їх ролі у формуванні сучасних соціально-політичних процесів.

Стан наукової розробленості проблеми. Проблематика політичних ідеологій та їх впливу на соціальні процеси є важливим напрямом досліджень у сучасній соціології, політології та політичній філософії. Значна кількість наукових праць присвячена аналізу неолібералізму, раціоналістичних концепцій політики та їх впливу на розвиток сучасних суспільств.

Теоретичні основи неоліберальної концепції були сформульовані у працях Ф. Хайєка, Л. фон Мізеса та М. Фрідмана, які розглядали ринок як основний механізм регулювання економічних і соціальних відносин. Подальший розвиток досліджень неолібералізму пов'язаний із роботами Д. Гарві, В. Браун, К. Крауча, П. Даро та К. Лаваля, у яких аналізуються соціальні наслідки поширення неоліберальної ідеології та її вплив на політичні інститути.

Питання політичного раціоналізму та раціонального управління суспільством розглядаються у працях таких дослідників, як Дж. Роулз, Р. Нозік, Дж. Кін, Б. Джессоп, Ч. Муфф та інших. У їхніх роботах аналізуються принципи раціональної організації політичної системи, роль інституцій у забезпеченні стабільності суспільства та механізми прийняття політичних рішень.

Важливий внесок у дослідження соціально-політичних трансформацій сучасного суспільства зробили також Е. Лаклау, М. Фуко, М. Кастельс, Дж. Стігліц, Т. Пікетті та інші дослідники, які аналізують взаємозв'язок економічних процесів, політичної влади та соціальної структури суспільства [20; 12; 10; 28; 26].

В українській науковій традиції проблеми політичних ідеологій та соціальних трансформацій досліджували Є. Головаха, Н. Паніна, В. Горбатенко, Л. Нагорна, М. Козловець, Л. Сокурянська, Є. Ланюк та інші науковці. Їхні праці присвячені аналізу політичної культури, соціальних змін та ідеологічних процесів у сучасному українському суспільстві [1; 2; 3; 4; 5].

Попри значну кількість наукових досліджень, питання порівняльного аналізу неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму у соціологічному контексті потребує подальшого теоретичного осмислення. Зокрема, недостатньо дослідженими залишаються аспекти соціального сприйняття цих ідеологічних моделей, а також їх вплив на формування політичних орієнтацій сучасного суспільства.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є здійснення порівняльного соціологічного аналізу неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму як теоретичних підходів до організації сучасного суспільства та визначення їх ролі у формуванні соціально-політичних процесів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- проаналізувати теоретичні основи неолібералізму як соціально-політичної концепції;
- розкрити сутність політичного раціоналізму та його основні принципи;
- дослідити основні соціологічні підходи до аналізу політичних ідеологій у сучасному суспільстві;
- здійснити порівняльний аналіз неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму;
- визначити соціальні наслідки реалізації неоліберальної та раціоналістичної моделей політики;
- провести соціологічне дослідження щодо сприйняття зазначених політичних підходів у сучасному суспільстві;
- сформулювати практичні рекомендації на основі результатів дослідження.

Об'єктом дослідження є політичні ідеології сучасного суспільства.

Предметом дослідження є неоліберальний ідеалізм та політичний раціоналізм як теоретичні моделі організації соціально-політичних процесів та їх соціологічний аналіз.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у роботі було використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження.

Зокрема, застосовано методи аналізу та синтезу для вивчення теоретичних основ неолібералізму та політичного раціоналізму; історико-порівняльний метод – для дослідження розвитку політичних ідеологій; системний підхід — для аналізу взаємозв'язку політичних, економічних та соціальних процесів у сучасному суспільстві.

Також використано порівняльний метод для визначення спільних та відмінних характеристик неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму. У межах емпіричної частини дослідження застосовано метод соціологічного опитування для вивчення ставлення респондентів до різних політичних моделей розвитку суспільства.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні наукового розуміння неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму як соціально-політичних концепцій та їх ролі у формуванні сучасних суспільних процесів.

Результати дослідження можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях з соціології політики, політичної філософії та соціальної теорії. Вони також можуть бути застосовані у процесі викладання навчальних дисциплін, пов'язаних із соціологією політики, політичними ідеологіями та сучасними соціальними теоріями.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів для аналізу сучасних політичних процесів та формування ефективної соціально-політичної політики.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг роботи становить 70 сторінок. Список використаних джерел налічує 29 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕОЛІБЕРАЛЬНОГО ІДЕАЛІЗМУ ТА ПОЛІТИЧНОГО РАЦІОНАЛІЗМУ

1.1. Неолібералізм як соціально-політична концепція: історія становлення та основні принципи

Формування неолібералізму як впливової соціально-політичної та економічної концепції пов'язане з трансформаціями, які відбувалися у світовому суспільстві протягом XX століття. Його ідейні витoki беруть початок у класичному лібералізмі XVIII–XIX століть, що ґрунтувався на принципах індивідуальної свободи, приватної власності та мінімального втручання держави у економічні процеси. Представники класичного лібералізму, зокрема А. Сміт, Д. Рікардо та Дж. Ст. Мілль, розглядали ринок як механізм саморегуляції економічних відносин, здатний забезпечити ефективний розподіл ресурсів та стимулювати економічний розвиток суспільства.

Однак у першій половині XX століття економічні кризи, зокрема Велика депресія 1929–1933 років, поставили під сумнів здатність ринку самостійно забезпечувати стабільність економічної системи. У результаті значно посилилася роль держави у регулюванні економіки. В багатьох країнах поширилися кейнсіанські підходи, які передбачали активне державне втручання в економічні процеси, розвиток систем соціального захисту та збільшення державних витрат для стимулювання економічного зростання. Така модель економічного розвитку стала основою так званої соціальної держави, яка активно функціонувала у країнах Західної Європи та Північної Америки після Другої світової війни [16, с. 32].

Разом із тим розширення державного регулювання економіки викликало критику з боку представників ліберальної економічної думки, які вважали, що надмірне втручання держави може призвести до зниження ефективності

економічної системи, обмеження економічної свободи та послаблення ринкових механізмів. Саме в цьому контексті починає формуватися новий напрям ліберальної теорії, який отримав назву неолібералізм.

Одним із найвпливовіших теоретиків неолібералізму був Фрідріх фон Хайєк, який у своїх працях підкреслював важливість збереження економічної свободи та обмеження державного втручання у функціонування ринку. На його думку, централізоване регулювання економіки та надмірна роль держави можуть створювати передумови для обмеження індивідуальної свободи та посилення бюрократичного контролю над суспільством. У своїй відомій праці «The Road to Serfdom» Хайєк стверджував, що надмірне державне регулювання може призвести до поступового переходу до авторитарних форм управління [17, с. 67].

Іншим важливим представником неоліберальної економічної думки є Мілтон Фрідман, який розвинув ідеї економічної свободи та запропонував концепцію монетаризму. Він наголошував на необхідності обмеження ролі держави у регулюванні економічних процесів та підкреслював важливість стабільної грошово-кредитної політики. У своїй праці *Capitalism and Freedom* Фрідман доводив, що економічна свобода є необхідною передумовою політичної свободи, а ринкова економіка створює умови для розвитку демократичних інститутів [13, с. 9].

Значний внесок у розвиток неоліберальної теорії зробив також Людвіг фон Мізес, який розглядав ринкову економіку як найбільш ефективну форму організації господарської діяльності. Він критикував централізоване планування та вважав, що лише в умовах вільного ринку можливе раціональне використання економічних ресурсів та забезпечення довгострокового економічного розвитку [21, с. 118].

Важливим етапом становлення неолібералізму стала діяльність так званого Мон-Пелерінського товариства, створеного у 1947 році групою економістів і філософів, серед яких були Ф. Хайєк, М. Фрідман, К. Поппер та інші дослідники. Метою цього товариства було відродження ліберальної

традиції та розробка нових підходів до аналізу економічних і соціальних процесів у сучасному суспільстві. У межах цієї інтелектуальної спільноти формувалися основні принципи неоліберальної економічної та політичної теорії.

У другій половині XX століття неоліберальні ідеї почали активно впроваджуватися у практику державної політики. Особливо помітним цей процес став у 1980-х роках, коли у США та Великій Британії було проведено масштабні економічні реформи, спрямовані на лібералізацію економіки. Політика адміністрації Рональда Рейгана та уряду Маргарет Тетчер передбачала зменшення державного регулювання, приватизацію державних підприємств, зниження податків та стимулювання підприємницької діяльності. У результаті цих реформ неоліберальна модель економічної політики стала поширюватися у багатьох країнах світу [16, с. 145].

У сучасній соціології неолібералізм розглядається не лише як економічна теорія, але і як ширша соціально-політична ідеологія, що впливає на формування нових моделей соціальної організації. Дослідники підкреслюють, що неоліберальна логіка поступово поширюється на різні сфери суспільного життя, включаючи освіту, соціальну політику, систему управління та навіть культурні практики. У цьому контексті неолібералізм виступає як особливий тип соціальної раціональності, що визначає принципи функціонування сучасних інституцій [12, с. 131].

Водночас у науковій літературі існують різні підходи до оцінки наслідків поширення неоліберальної ідеології. Деякі дослідники підкреслюють її позитивний вплив на розвиток економіки, інновацій та підприємництва. Інші ж звертають увагу на соціальні ризики, пов'язані із зростанням соціальної нерівності, посиленням економічної конкуренції та скороченням соціальних гарантій [9, с. 84].

Таким чином, неолібералізм сформувався як результат еволюції ліберальної традиції та відповіді на виклики економічних і політичних трансформацій XX століття. Він поєднує ідеї економічної свободи, ринкової

конкуренції та обмеженої ролі держави, пропонуючи специфічну модель організації сучасного суспільства. Саме тому аналіз історії становлення неолібералізму та його теоретичних засад є важливим етапом дослідження сучасних соціально-політичних процесів.

Однією з ключових характеристик неолібералізму як соціально-політичної концепції є система принципів, на яких ґрунтується ця ідеологія. Центральне місце серед них займає ідея пріоритету ринкових механізмів у регулюванні економічних і соціальних відносин. Згідно з неоліберальним підходом, саме ринок є найбільш ефективним інструментом координації економічної діяльності та розподілу ресурсів у суспільстві. У межах цієї концепції вважається, що вільна конкуренція між економічними суб'єктами стимулює інновації, підвищує ефективність виробництва та сприяє економічному розвитку [17, с. 35].

Одним із базових принципів неоліберальної ідеології є обмеження ролі держави у регулюванні економічних процесів. Представники неоліберальної економічної думки наголошують, що надмірне державне втручання може призводити до порушення ринкових механізмів, зниження ефективності економічної системи та виникнення бюрократичних обмежень для розвитку підприємництва. Саме тому неолібералізм передбачає скорочення державного регулювання економіки, дерегуляцію бізнесу та створення сприятливих умов для розвитку приватного сектору [13, с. 27].

Важливе місце у неоліберальній концепції займає принцип розвитку приватної власності. У межах цієї ідеології приватна власність розглядається як один із ключових інститутів економічної свободи, що забезпечує ефективне використання ресурсів та стимулює економічну активність громадян. Наявність приватної власності створює умови для формування відповідальності за результати економічної діяльності та сприяє розвитку підприємницької ініціативи. Саме тому у межах неоліберальної політики значна увага приділяється процесам приватизації державних підприємств та розвитку приватного сектору економіки [21, с. 255].

Ще одним важливим принципом неоліберальної ідеології є підтримка конкуренції як основного механізму регулювання економічних відносин. Конкуренція розглядається як фактор, що стимулює економічну ефективність, сприяє підвищенню якості товарів і послуг та створює умови для технологічного розвитку. У неоліберальній економічній теорії вважається, що конкурентне середовище забезпечує оптимальний розподіл ресурсів і запобігає виникненню монополій, які можуть негативно впливати на розвиток економіки [17, с. 42].

У межах неоліберальної ідеології також значна увага приділяється принципу економічної свободи індивіда. Цей принцип передбачає право людини самостійно приймати економічні рішення, здійснювати підприємницьку діяльність, обирати вид зайнятості та розпоряджатися власними ресурсами. Економічна свобода розглядається як важливий елемент демократичного суспільства, оскільки вона створює умови для самореалізації особистості та розвитку громадянського суспільства [13, с. 14].

Одним із практичних інструментів реалізації неоліберальної економічної політики є дерегуляція. Під дерегуляцією розуміється зменшення адміністративних обмежень для економічної діяльності, спрощення процедур ведення бізнесу та скорочення контролюючих функцій державних органів. У межах неоліберального підходу вважається, що надмірне регулювання економіки може стримувати розвиток підприємництва та знижувати інвестиційну активність [17, с. 51].

Ще одним важливим елементом неоліберальної економічної політики є зниження податкового навантаження. Представники неоліберальної теорії вважають, що високі податки можуть обмежувати економічну активність та знижувати стимули до інвестування. Тому одним із завдань державної політики у межах неоліберальної моделі є створення податкової системи, яка сприятиме розвитку бізнесу та економічному зростанню [13, с. 38].

Значну роль у неоліберальній концепції відіграє також процес глобалізації економічних відносин. У сучасному світі неоліберальні принципи часто

пов'язуються з розвитком міжнародної торгівлі, лібералізацією фінансових ринків та посиленням економічної інтеграції між країнами. У цьому контексті неолібералізм сприяє формуванню глобального економічного простору, в якому основними регуляторами виступають ринкові механізми та міжнародні економічні інститути [24].

Разом з тим у сучасній соціології існують різні оцінки ефективності неоліберальної моделі економічного розвитку. З одного боку, дослідники відзначають, що лібералізація економіки сприяє розвитку інновацій, підвищенню ефективності виробництва та активізації підприємницької діяльності. З іншого боку, деякі науковці звертають увагу на соціальні наслідки неоліберальної політики, зокрема зростання соціальної нерівності, послаблення систем соціального захисту та посилення економічної нестабільності [16, с. 182].

Таким чином, неоліберальна ідеологія базується на комплексі принципів, які визначають специфічну модель організації економічного та соціального життя суспільства. До них належать пріоритет ринкових механізмів, обмеження ролі держави у регулюванні економіки, розвиток приватної власності, підтримка конкуренції та забезпечення економічної свободи індивіда. Саме ці принципи визначають особливості неоліберальної соціально-економічної політики та формують основу сучасних дискусій щодо ефективності різних моделей розвитку суспільства.

У сучасній соціологічній науці неолібералізм дедалі частіше розглядається не тільки як економічна доктрина, але й як комплексна соціально-політична концепція, що формує нові моделі функціонування суспільства. Якщо на початкових етапах розвитку неолібералізм асоціювався переважно з економічною політикою, спрямованою на лібералізацію ринків і скорочення державного регулювання, то в сучасних дослідженнях він аналізується як ширша система соціальної організації, що впливає на політичні інститути, соціальні відносини та повсякденні практики людей [16, с. 196].

Однією з ключових особливостей неолібералізму у сучасному соціологічному аналізі є його здатність трансформувати роль держави в суспільстві. На відміну від класичних ліберальних підходів, у межах яких держава розглядалася переважно як інститут, що забезпечує правовий порядок і захист власності, у неоліберальній моделі держава виконує складнішу функцію. Вона не зникає повністю з економічної сфери, а змінює характер своєї діяльності, створюючи інституційні умови для функціонування ринку та підтримуючи конкурентне середовище [12, с. 117].

Соціологічні дослідження показують, що у межах неоліберальної моделі відбувається переорієнтація державної політики на підтримку ринкових механізмів та підвищення економічної ефективності. У таких умовах держава поступово відходить від функцій безпосереднього управління економічними процесами та концентрується на формуванні нормативно-правових рамок, які забезпечують стабільність економічної системи. Такий підхід часто описується як перехід від «держави добробуту» до моделі «ринково орієнтованої держави» [6, с. 84].

Значний внесок у соціологічне осмислення неолібералізму зробив французький філософ і соціальний теоретик Мішель Фуко. У своїх лекціях про біополітику він розглядав неолібералізм як особливу форму політичної раціональності, яка поширює ринкові принципи на різні сфери суспільного життя. На його думку, у межах неоліберальної моделі економічна логіка починає застосовуватися не лише у сфері виробництва та обміну, але й у таких сферах, як освіта, соціальна політика, управління населенням та навіть формування індивідуальної поведінки [12, с. 215].

Подібну точку зору поділяють і сучасні соціологи, які підкреслюють, що неолібералізм впливає на трансформацію соціальних інститутів. Наприклад, у сфері освіти відбувається посилення ринкових принципів, що проявляється у конкуренції між освітніми закладами, комерціалізації освітніх послуг та орієнтації на економічну ефективність. У сфері соціальної політики неоліберальні підходи сприяють переходу від колективних форм соціального

захисту до більш індивідуалізованих моделей відповідальності за добробут [9, с. 143].

Ще одним важливим аспектом соціологічного аналізу неолібералізму є його вплив на соціальну структуру суспільства. У процесі впровадження неоліберальних реформ часто відбуваються зміни у системі соціальної стратифікації. З одного боку, ринкова конкуренція може створювати нові можливості для економічної мобільності та розвитку підприємництва. З іншого боку, деякі дослідники зазначають, що неоліберальна економічна політика може сприяти зростанню соціальної нерівності та посиленню розриву між різними соціальними групами [14, с. 356].

Ці процеси особливо активно досліджуються у працях сучасних соціологів та економістів. Наприклад, Томас Пікетті у своїх роботах звертає увагу на те, що в умовах глобальної економіки нерівність доходів та багатства може зростати, що створює нові соціальні виклики для сучасних суспільств [26, с. 296]. У цьому контексті неолібералізм часто розглядається як фактор, що сприяє концентрації економічних ресурсів у руках обмежених соціальних груп.

Водночас інші дослідники підкреслюють, що неолібералізм сприяє розвитку нових форм економічної активності та інновацій. Завдяки лібералізації економіки створюються умови для розвитку малого і середнього бізнесу, зростання інвестиційної активності та технологічного прогресу. У цьому сенсі неоліберальна модель може виступати фактором модернізації економіки та підвищення її конкурентоспроможності [16, с. 198].

Соціологічний аналіз також показує, що неолібералізм впливає на формування нових моделей соціальної поведінки. У сучасному суспільстві все більшого поширення набуває ідея індивідуальної відповідальності за власний добробут. У межах неоліберальної логіки людина розглядається як раціональний економічний суб'єкт, який самостійно приймає рішення щодо освіти, працевлаштування, інвестування та інших аспектів свого життя. Такий підхід сприяє формуванню нових ціннісних орієнтацій, що пов'язані з підприємливістю, самореалізацією та економічною активністю [8, с. 67].

Разом із тим у наукових дискусіях існують різні оцінки соціальних наслідків поширення неоліберальної ідеології. Частина дослідників вважає, що ринкові механізми здатні забезпечити ефективний розвиток суспільства та створити умови для підвищення рівня життя населення. Інші ж наголошують на тому, що надмірна орієнтація на економічну ефективність може призводити до послаблення соціальної солідарності та зменшення ролі колективних форм соціальної підтримки [14, с. 412].

Таким чином, у сучасній соціології неолібералізм розглядається як комплексне соціально-політичне явище, що виходить за межі економічної теорії. Він впливає на трансформацію державних інститутів, соціальної політики, системи соціальних відносин та моделей поведінки індивідів. Саме тому аналіз неолібералізму як ширшої соціальної концепції є важливим для розуміння сучасних процесів соціальної та політичної трансформації суспільства.

1.2. Політичний раціоналізм: сутність, ключові ідеї та теоретичні засади

Політичний раціоналізм є одним із важливих напрямів сучасної політичної та соціологічної думки, який акцентує увагу на раціональному характері організації політичного життя суспільства. Його формування пов'язане з розвитком ідей Просвітництва, у межах якого центральне місце займали принципи розуму, логіки та наукового підходу до пояснення соціальних явищ. У цьому контексті політичний раціоналізм виступає як концепція, що підкреслює необхідність обґрунтованого, системного та ефективного управління суспільством на основі раціонального аналізу політичних процесів [27, с. 18].

У загальному вигляді політичний раціоналізм можна визначити як теоретичний підхід, відповідно до якого політичні рішення, інститути та механізми управління повинні базуватися на принципах логічності, доцільності та ефективності. У межах цієї концепції політика розглядається не як сфера

випадкових чи емоційних дій, а як раціонально організована система, у якій кожен елемент має виконувати визначену функцію для забезпечення стабільності та розвитку суспільства [18, с. 42].

Однією з ключових характеристик політичного раціоналізму є орієнтація на оптимізацію управлінських процесів. Це означає, що політична система повинна функціонувати таким чином, щоб досягати максимально ефективних результатів за мінімальних витрат ресурсів. У цьому контексті значна увага приділяється аналізу механізмів прийняття політичних рішень, оцінці їх наслідків та розробці стратегій, спрямованих на підвищення ефективності державного управління [18, с. 95].

Важливу роль у формуванні політичного раціоналізму відіграє концепція раціонального вибору, яка широко використовується у сучасній політичній науці та соціології. Згідно з цією концепцією, політичні актори — як індивіди, так і інституції — діють на основі раціонального розрахунку, прагнучи максимізувати власні вигоди та мінімізувати витрати. Такий підхід дозволяє пояснити поведінку учасників політичного процесу та передбачити можливі результати їх взаємодії [18, с. 121].

У межах теорії раціонального вибору особливе значення має поняття інтересу, яке розглядається як основний мотив діяльності політичних суб'єктів. Вважається, що політичні рішення приймаються з урахуванням індивідуальних або групових інтересів, що визначає логіку політичної поведінки. При цьому раціональність не обов'язково означає абсолютну об'єктивність або справедливість рішень, а радше їх відповідність поставленим цілям та наявним ресурсам [19, с. 56].

Ще одним важливим аспектом політичного раціоналізму є значення інституцій у забезпеченні стабільності та ефективності політичної системи. Інституції розглядаються як формальні та неформальні правила, що регулюють взаємодію між учасниками політичного процесу. Вони створюють рамки для прийняття рішень, визначають допустимі форми політичної поведінки та сприяють зменшенню невизначеності у суспільстві [18, с. 143].

З позицій політичного раціоналізму ефективність інституцій визначається їх здатністю забезпечувати передбачуваність політичних процесів, знижувати рівень конфліктності та сприяти досягненню суспільного консенсусу. У цьому контексті важливу роль відіграють такі інститути, як правова система, демократичні механізми прийняття рішень, система стримувань і противаг та механізми громадського контролю [19, с. 88].

Окрему увагу у межах політичного раціоналізму приділяють проблемі легітимності влади. Раціональна політична система повинна не лише бути ефективною, але й сприйматися суспільством як законна та обґрунтована. Легітимність влади забезпечується через відповідність політичних рішень загальновизнаним нормам, цінностям та інтересам суспільства, а також через прозорість та відкритість політичного процесу [18, с. 211].

Таким чином, політичний раціоналізм формує специфічне бачення політики як сфери раціональної діяльності, у якій ключову роль відіграють логіка, аналіз та ефективність. Він поєднує ідеї раціонального вибору, інституціонального підходу та ефективного управління, створюючи теоретичну основу для дослідження сучасних політичних систем. Саме ці положення визначають подальший розвиток концепції політичного раціоналізму та її застосування у соціологічному аналізі суспільства.

Подальший розвиток політичного раціоналізму пов'язаний із поглибленням теоретичних підходів до аналізу політичних процесів, зокрема через призму нормативної політичної філософії та інституціоналізму. У цьому контексті важливе місце займають концепції справедливості, свободи та ролі держави, які були розроблені такими мислителями, як Джон Роулз та Роберт Нозік. Їхні ідеї суттєво вплинули на формування сучасного розуміння раціональної політичної організації суспільства [27, с. 136].

Джон Роулз у своїй теорії справедливості запропонував модель суспільного устрою, яка базується на принципах раціонального вибору та рівності. Центральним елементом його концепції є ідея «первісної позиції», у межах якої індивіди, перебуваючи за «завісою незнання», обирають основні

принципи організації суспільства, не знаючи свого майбутнього соціального статусу. Такий підхід дозволяє сформулювати справедливую систему, що забезпечує рівні можливості для всіх членів суспільства та мінімізує соціальну нерівність [27, с. 118].

Роулз визначає два основних принципи справедливості: принцип рівної свободи та принцип різниці. Перший передбачає, що кожна людина має право на максимально можливий обсяг основних свобод, сумісний із свободами інших. Другий принцип допускає соціально-економічну нерівність лише за умови, що вона приносить користь найменш забезпеченим верствам населення. У цьому контексті політичний раціоналізм поєднується з етичними вимогами до організації суспільства, формуючи модель раціональної та водночас справедливої політичної системи [27, с. 266].

На відміну від Роулза, Роберт Нозік розробив лібертарну концепцію держави, яка також базується на принципах раціональності, але робить акцент на мінімізації ролі держави. У своїй праці «Анархія, держава і утопія» він обґрунтовує ідею «мінімальної держави», функції якої обмежуються захистом прав громадян, забезпеченням безпеки та дотриманням законності. З точки зору Нозіка, будь-яке надмірне втручання держави у розподіл ресурсів є порушенням індивідуальної свободи [23, с. 149].

Підхід Нозіка підкреслює важливість індивідуальних прав та автономії особистості, що є важливим елементом політичного раціоналізму. Він розглядає політичну систему як механізм, який повинен забезпечувати свободу дій індивідів, не втручаючись у їхні економічні та соціальні рішення. Таким чином, у межах політичного раціоналізму формуються різні моделі співвідношення держави та суспільства — від соціально орієнтованих до мінімалістських.

Суттєвий внесок у розвиток політичного раціоналізму зробив також інституціональний підхід, який акцентує увагу на ролі формальних і неформальних інститутів у політичному процесі. Представники цього напрямку підкреслюють, що раціональність політики визначається не лише поведінкою окремих акторів, але й структурою інституційного середовища, у якому вони

діють. Інституції виступають як механізми координації дій, що забезпечують стабільність та передбачуваність політичної системи [18, с. 302].

У межах нового інституціоналізму особливу увагу приділяють аналізу правил гри, які визначають взаємодію політичних суб'єктів. До таких правил належать як формальні норми (закони, конституції, регламенти), так і неформальні практики (традиції, звичаї, політична культура). Рациональність політичної системи у цьому випадку визначається її здатністю створювати ефективні інституційні рамки, що сприяють узгодженню інтересів різних соціальних груп [18, с. 327].

Крім того, у сучасній політичній науці значного поширення набули теорії публічного вибору, які поєднують економічний та політичний аналіз. У межах цього підходу політичні процеси розглядаються як результат взаємодії раціональних індивідів, які прагнуть максимізувати власні інтереси. Теорія публічного вибору дозволяє аналізувати такі явища, як бюрократія, корупція, політичні коаліції та виборчі процеси, з позицій раціональної поведінки [18, с. 351].

Важливим аспектом розвитку політичного раціоналізму є також зростання ролі експертного знання у прийнятті політичних рішень. У сучасних умовах складність соціальних процесів вимагає використання наукових методів аналізу, статистичних даних та прогнозування. Це сприяє формуванню так званої технократичної моделі управління, у якій значну роль відіграють фахівці, аналітики та експерти [18, с. 388].

Разом із тим, посилення раціоналізації політичного управління викликає і певні дискусії. З одного боку, використання наукових підходів дозволяє підвищити ефективність політичних рішень та зменшити ризик помилок. З іншого боку, надмірна технократизація може призводити до відчуження громадян від процесу прийняття рішень та зниження рівня демократичної участі.

Отже, у другій половині XX — на початку XXI століття політичний раціоналізм набув комплексного характеру, поєднуючи елементи нормативної

теорії, інституціоналізму та економічного аналізу політики. Це дозволяє розглядати його як багатовимірну концепцію, що охоплює різні аспекти функціонування політичної системи та забезпечує глибше розуміння механізмів сучасного управління суспільством.

У сучасній соціологічній та політичній науці політичний раціоналізм розглядається не лише як теоретична модель, але й як практичний підхід до організації ефективного державного управління. Його застосування охоплює широкий спектр сфер — від розробки державної політики до функціонування демократичних інститутів. У цьому контексті раціоналізація політики означає використання науково обґрунтованих методів аналізу, прогнозування та оцінки ефективності управлінських рішень.

Однією з ключових переваг політичного раціоналізму є його здатність забезпечувати системність та послідовність у прийнятті політичних рішень. Раціональний підхід передбачає чітке визначення цілей, аналіз альтернативних варіантів дій, оцінку можливих наслідків та вибір оптимального рішення на основі об'єктивних критеріїв. Це дозволяє зменшити вплив випадкових факторів, емоційних рішень та політичного популізму, що є важливим для стабільного розвитку суспільства [18, с. 401].

Водночас у сучасній науковій літературі існує критика політичного раціоналізму, яка пов'язана з обмеженнями раціонального підходу до аналізу соціальних процесів. Зокрема, дослідники зазначають, що політична поведінка не завжди є повністю раціональною, оскільки на неї впливають культурні, психологічні та ідеологічні чинники. Люди можуть приймати рішення на основі емоцій, традицій або соціальних норм, що ускладнює застосування суто раціональних моделей аналізу [14, с. 57].

Крім того, критика політичного раціоналізму пов'язана з проблемою обмеженої раціональності. Ця концепція передбачає, що індивіди не завжди мають доступ до повної інформації або достатніх ресурсів для прийняття оптимальних рішень. У реальних умовах політичні актори часто діють у ситуації невизначеності, що змушує їх використовувати спрощені моделі

поведінки або орієнтуватися на інтуїтивні рішення. Таким чином, раціональність у політиці має відносний характер і залежить від конкретного контексту [18, с. 275].

Ще одним важливим аспектом критичного аналізу політичного раціоналізму є проблема технократизації управління. Надмірна орієнтація на експертні знання та раціональні розрахунки може призводити до зниження ролі громадян у політичному процесі. У такій ситуації політичні рішення приймаються вузьким колом спеціалістів, що може обмежувати демократичні принципи участі та представництва. Це викликає дискусії щодо необхідності поєднання раціонального управління з демократичними механізмами прийняття рішень [5, с. 31–32].

Разом із тим, політичний раціоналізм відіграє важливу роль у формуванні сучасних підходів до державного управління. У багатьох країнах застосовуються інструменти *evidence-based policy* (політики, заснованої на доказах), які передбачають використання емпіричних даних, статистики та наукових досліджень для обґрунтування політичних рішень. Це сприяє підвищенню ефективності державної політики та забезпечує її більшу прозорість і підзвітність суспільству.

У соціологічному контексті політичний раціоналізм дозволяє глибше зрозуміти механізми функціонування політичних систем та поведінку їхніх учасників. Він сприяє аналізу взаємодії між державою, суспільством та індивідом, а також дозволяє дослідити, як раціональні та ірраціональні фактори впливають на соціально-політичні процеси. Особливе значення має дослідження того, як різні соціальні групи сприймають політичні рішення та які фактори визначають їхню політичну поведінку [23, с. 75].

Важливим напрямом сучасних досліджень є також поєднання політичного раціоналізму з іншими теоретичними підходами, зокрема інституціоналізмом, конструктивізмом та критичною теорією. Це дозволяє враховувати не лише раціональні аспекти політики, але й культурні, ідеологічні та соціальні чинники,

що впливають на розвиток суспільства. Такий комплексний підхід забезпечує більш повне розуміння політичних процесів у сучасному світі.

Отже, політичний раціоналізм є важливою теоретичною основою для аналізу сучасних політичних систем та процесів. Він підкреслює значення логіки, ефективності та обґрунтованості у прийнятті політичних рішень, водночас визнаючи обмеження раціонального підходу та необхідність його поєднання з іншими соціологічними концепціями. Саме це робить політичний раціоналізм актуальним інструментом дослідження соціально-політичних трансформацій у сучасному суспільстві.

1.3. Основні соціологічні підходи до аналізу ідеологій у сучасному суспільстві

У сучасній соціологічній науці ідеології розглядаються як складні соціальні феномени, що відображають систему цінностей, норм і уявлень про суспільний розвиток. Вони відіграють важливу роль у формуванні політичної свідомості, визначенні соціальних орієнтацій та впливі на поведінку індивідів і соціальних груп. Для їх аналізу застосовується широкий спектр теоретичних підходів, кожен з яких по-своєму інтерпретує сутність і функції ідеології в суспільстві [14, с. 112].

Одним із найбільш впливових є класичний марксистський підхід, у межах якого ідеологія розглядається як форма відображення економічних відносин у суспільстві. Згідно з цією концепцією, ідеологія виконує функцію легітимації існуючого соціального порядку та підтримки домінування певних соціальних груп. Вона може виступати як інструмент впливу правлячого класу на свідомість населення, формуючи уявлення, що відповідають його інтересам [15, с. 28].

Водночас у сучасній соціології значного поширення набув функціоналістський підхід, який розглядає ідеологію як важливий елемент соціальної системи. Представники цього напрямку вважають, що ідеологія

сприяє інтеграції суспільства, формує спільні цінності та забезпечує стабільність соціальних відносин. У цьому контексті ідеологія виконує не лише маніпулятивну, але й конструктивну функцію, сприяючи узгодженню інтересів різних соціальних груп [25, с. 184].

Ще одним важливим напрямом є інтерпретативний (символічний) підхід, який акцентує увагу на значеннях і смислах, що закладені в ідеологічних системах. У межах цього підходу ідеологія розглядається як спосіб осмислення соціальної реальності, що формується у процесі комунікації та взаємодії між людьми. Особливу увагу приділяють аналізу символів, дискурсів та культурних кодів, через які ідеологія впливає на сприйняття світу [29, с. 36].

Значний розвиток отримав також інституціональний підхід, відповідно до якого ідеології розглядаються як складова частина функціонування соціальних і політичних інститутів. У цьому випадку ідеологія виступає як механізм, що визначає правила поведінки, легітимізує політичні рішення та забезпечує стабільність інституційної системи. Вона закріплюється у правових нормах, освітніх програмах, діяльності державних органів та інших соціальних структурах [18, с. 214].

Для узагальнення основних підходів до аналізу ідеологій доцільно представити їх у вигляді таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Основні соціологічні підходи до аналізу ідеологій

Підхід	Основна ідея	Роль ідеології	Представники
Марксистський	Ідеологія як відображення економічних відносин	Інструмент домінування та легітимації влади	К. Маркс, Ф. Енгельс
Функціоналістський	Ідеологія як елемент соціальної системи	Інтеграція та стабілізація суспільства	Т. Парсонс
Інтерпретативний	Ідеологія як система значень і символів	Формування соціальної реальності	М. Вебер, К. Гірц
Інституціональний	Ідеологія як частина інституцій	Легітимація політичних процесів	Б. Джессоп

Джерело: складено автором на основі узагальнення наукової літератури.

Таким чином, у сучасній соціології існує різноманіття підходів до аналізу ідеологій, що дозволяє розглядати їх як багатовимірне явище. Кожен із цих підходів акцентує увагу на різних аспектах функціонування ідеології — від економічних і політичних до культурних і символічних. Це створює основу для комплексного дослідження ролі ідеологій у сучасному суспільстві.

У другій половині XX — на початку XXI століття соціологічний аналіз ідеологій зазнав суттєвих змін, що пов'язано з розвитком постструктуралізму, глобалізаційних процесів та інформаційного суспільства. У цьому контексті сформувалися нові підходи до розуміння ідеології, які виходять за межі класичних теорій і акцентують увагу на складності сучасних соціальних процесів.

Одним із таких підходів є дискурсивний підхід, який пов'язаний із працями Мішеля Фуко. У межах цього підходу ідеологія розглядається як система дискурсів, що формують соціальну реальність через мову, знання та владу [12, с. 92]. Фуко підкреслював, що влада в сучасному суспільстві реалізується не лише через інститути, але й через контроль над виробництвом знань і смислів. Таким чином, ідеологія виступає як інструмент формування уявлень про нормальність, істину та соціальні норми.

Важливим напрямом є також конструктивістський підхід, відповідно до якого ідеологія розглядається як результат соціального конструювання реальності. Представники цього підходу вважають, що соціальні явища не існують незалежно від інтерпретацій, які їм надають люди. Ідеологія у цьому контексті виступає як механізм створення соціальних значень, що визначають поведінку індивідів та груп [8, с. 21].

Значного поширення набув і мережевий підхід, який пов'язаний із розвитком інформаційного суспільства. Згідно з цим підходом, ідеології поширюються через глобальні інформаційні мережі та медіа, що суттєво змінює їхню структуру та механізми впливу. Сучасні ідеології стають більш динамічними, фрагментованими та адаптивними до змін у суспільстві. Вони

формується не лише державними інститутами, але й медіа, соціальними мережами та громадянським суспільством [10, с. 341].

У межах сучасних досліджень також активно аналізується неоліберальна ідеологія як специфічна форма соціальної раціональності. Вона розглядається не лише як економічна доктрина, але і як система ідей, що формує нові моделі поведінки, орієнтовані на конкуренцію, ефективність та індивідуальну відповідальність. У цьому контексті ідеологія впливає на всі сфери суспільного життя — від економіки до освіти та культури [9, с. 157].

Концепція «суспільства ризику», запропонована Ульріхом Беком, пояснює трансформацію сучасних соціальних систем під впливом глобальних ризиків та невизначеності [7, с. 45].

Для кращого розуміння сучасних підходів до аналізу ідеологій доцільно узагальнити їх у вигляді схеми.

Рис. 1.1. Сучасні соціологічні підходи до аналізу ідеологій

Таким чином, сучасні соціологічні підходи до аналізу ідеологій відображають складність і багатовимірність цього явища. Вони враховують не

лише економічні та політичні аспекти, але й культурні, інформаційні та символічні фактори, що впливають на формування ідеологічних систем у сучасному суспільстві.

Узагальнюючи розглянуті підходи до аналізу ідеологій, можна зазначити, що сучасна соціологічна наука розглядає ідеологію як багатовимірне явище, яке не обмежується лише політичною або економічною сферою. Вона охоплює широкий спектр соціальних процесів, включаючи формування суспільної свідомості, регулювання соціальної поведінки та забезпечення функціонування інституцій. Саме тому дослідження ідеологій потребує комплексного підходу, що поєднує різні теоретичні перспективи [14, с. 118].

Класичні підходи (марксистський, функціоналістський, інтерпретативний) заклали основу для розуміння ідеології як соціального інституту, що виконує певні функції у суспільстві. Водночас сучасні підходи (дискурсивний, конструктивістський, мережевий) дозволяють глибше проаналізувати динамічний характер ідеологій, їх здатність змінюватися під впливом глобалізації, цифровізації та розвитку інформаційних технологій.

Для більш чіткого розуміння відмінностей між основними підходами доцільно узагальнити їх у вигляді порівняльної таблиці.

Таблиця 1.2

Порівняльна характеристика класичних та сучасних підходів до аналізу ідеологій

Критерій	Класичні підходи	Сучасні підходи
Основний фокус	Економічні та соціальні відносини	Інформаційні, культурні та символічні процеси
Роль ідеології	Інструмент влади або інтеграції	Механізм формування реальності
Джерело впливу	Держава, класи	Медіа, мережі, дискурси
Характер ідеології	Відносно стабільна	Динамічна, змінна
Методи аналізу	Структурний аналіз	Дискурсивний, мережевий аналіз

Джерело: складено автором на основі узагальнення наукової літератури.

Як видно з таблиці 1.2, сучасні підходи до аналізу ідеологій значно розширюють розуміння цього явища, акцентуючи увагу на його змінності та залежності від інформаційного середовища. У сучасному суспільстві ідеології вже не є жорстко закріпленими системами ідей, а набувають більш гнучкого характеру, адаптуючись до нових соціальних умов.

Особливого значення набуває зв'язок між ідеологіями та соціальною практикою. Ідеологія не лише відображає реальність, але й активно її формує, впливаючи на політичні рішення, економічну поведінку та соціальні взаємодії. У цьому контексті вона виступає як інструмент соціального регулювання, що визначає напрям розвитку суспільства [18, с. 241].

Важливим є також взаємозв'язок ідеологій із темою даного дослідження — неоліберальним ідеалізмом та політичним раціоналізмом. Неолібералізм може бути розглянутий як сучасна ідеологічна система, що активно поширюється через глобальні економічні та інформаційні процеси, формуючи нові моделі соціальної поведінки. Водночас політичний раціоналізм виступає як теоретичний підхід до аналізу та організації політичних процесів, що базується на принципах логічності, ефективності та обґрунтованості.

У поєднанні ці підходи дозволяють більш глибоко зрозуміти механізми функціонування сучасного суспільства. З одного боку, ідеології формують ціннісні орієнтації та визначають зміст соціальних процесів, а з іншого — раціоналістичні підходи забезпечують інструменти для їх аналізу та управління.

Отже, основні соціологічні підходи до аналізу ідеологій створюють теоретичну основу для дослідження сучасних соціально-політичних процесів. Вони дозволяють розглядати ідеології як динамічні системи, що впливають на всі сфери суспільного життя, а також забезпечують можливість комплексного аналізу їх ролі у формуванні політичної та соціальної реальності.

Висновки до розділу 1

У першому розділі дипломної роботи було здійснено комплексний теоретичний аналіз неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму як ключових підходів до розуміння організації сучасного суспільства, а також розглянуто основні соціологічні підходи до дослідження ідеологій.

У ході дослідження встановлено, що неолібералізм сформувався як результат еволюції класичної ліберальної традиції та відповіді на виклики економічних криз XX століття. Його сутність полягає у пріоритеті ринкових механізмів, обмеженні державного втручання в економіку, розвитку приватної власності та підтримці конкуренції. Неоліберальна ідеологія в сучасних умовах виходить за межі економічної теорії та впливає на різні сфери суспільного життя, формуючи нові моделі соціальної організації та поведінки індивідів.

Водночас політичний раціоналізм було визначено як теоретичний підхід, що базується на принципах логічності, ефективності та обґрунтованості політичних рішень. Його ключовими елементами є концепція раціонального вибору, інституціональний підхід та орієнтація на оптимізацію управлінських процесів. Важливу роль у розвитку політичного раціоналізму відіграють ідеї справедливості, свободи та ефективного функціонування держави, що знайшли відображення у працях сучасних політичних філософів.

У процесі аналізу також було встановлено, що політичний раціоналізм має як переваги, так і обмеження. З одного боку, він сприяє підвищенню ефективності державного управління та забезпечує системність у прийнятті рішень. З іншого боку, його застосування обмежується впливом ірраціональних чинників, обмеженою раціональністю та ризиком надмірної технократизації політичного процесу.

Окрему увагу було приділено соціологічним підходам до аналізу ідеологій, серед яких виокремлено класичні (марксистський, функціоналістський, інтерпретативний) та сучасні (дискурсивний, конструктивістський, мережевий) підходи. Встановлено, що сучасна соціологія розглядає ідеологію як динамічну систему, яка формується під впливом

соціальних, культурних та інформаційних процесів і відіграє важливу роль у формуванні соціальної реальності.

Проведене дослідження дозволило дійти висновку, що неоліберальний ідеалізм та політичний раціоналізм взаємодоповнюють один одного у поясненні сучасних соціально-політичних процесів. Неолібералізм визначає ціннісні орієнтації та напрям розвитку суспільства, тоді як політичний раціоналізм забезпечує інструменти для аналізу та ефективного управління цими процесами.

РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НЕОЛІБЕРАЛЬНОГО ІДЕАЛІЗМУ ТА ПОЛІТИЧНОГО РАЦІОНАЛІЗМУ У СУЧАСНІЙ СОЦІОЛОГІЇ

2.1. Роль держави, ринку та суспільства в концепціях неолібералізму і політичного раціоналізму

У сучасній соціології ключовим аспектом аналізу політичних ідеологій є визначення ролі держави, ринку та суспільства як базових елементів соціальної системи. Саме через співвідношення цих трьох компонентів можна найбільш чітко виявити відмінності між неоліберальним ідеалізмом та політичним раціоналізмом.

У межах неоліберальної концепції центральне місце займає ринок як основний механізм регулювання економічних і соціальних процесів. Відповідно до цієї ідеології, саме ринкові відносини забезпечують ефективний розподіл ресурсів, стимулюють інновації та сприяють економічному зростанню. Ринок розглядається як саморегульована система, здатна забезпечити баланс між попитом і пропозицією без необхідності значного державного втручання [17, с. 35].

У цьому контексті роль держави істотно обмежується. Вона повинна виконувати переважно функції забезпечення правового порядку, захисту приватної власності та підтримки конкурентного середовища. Неоліберальний підхід передбачає мінімізацію державного регулювання економіки, дерегуляцію бізнесу та скорочення державних витрат. Держава виступає як «нічний сторож», який створює умови для функціонування ринку, але не втручається безпосередньо у господарські процеси [23, с. 26].

Водночас суспільство у неоліберальній моделі розглядається як сукупність індивідів, які діють на основі власних інтересів. Основний акцент робиться на індивідуальній відповідальності, підприємливості та економічній свободі. Соціальні відносини у цьому випадку значною мірою формуються під

впливом ринкових механізмів, що сприяє посиленню конкуренції та індивідуалізації соціального життя [9, с. 102].

На відміну від неолібералізму, політичний раціоналізм пропонує більш збалансований підхід до співвідношення держави, ринку та суспільства. У межах цієї концепції держава відіграє активнішу роль, оскільки саме вона забезпечує раціональну організацію політичних процесів та створює умови для ефективного функціонування соціальної системи. Держава виступає як координатор, що регулює взаємодію між різними соціальними групами та забезпечує стабільність суспільства [18, с. 176].

У політичному раціоналізмі ринок також визнається важливим елементом економічної системи, однак він не розглядається як універсальний механізм регулювання всіх соціальних процесів. Навпаки, підкреслюється необхідність поєднання ринкових механізмів із державним регулюванням для досягнення оптимального балансу між ефективністю та соціальною справедливістю [27, с. 214].

Суспільство у межах політичного раціоналізму розглядається не лише як сукупність індивідів, але й як система соціальних інститутів і взаємозв'язків. Значна увага приділяється ролі колективних інтересів, соціальної солідарності та взаємодії між різними соціальними групами. Це дозволяє забезпечити більш комплексний підхід до аналізу соціальних процесів та враховувати різноманітні фактори, що впливають на розвиток суспільства [25, с. 221].

Для кращого розуміння відмінностей між зазначеними підходами доцільно представити їх у вигляді узагальнюючої таблиці.

Таблиця 2.1

Роль держави, ринку та суспільства у неолібералізмі та політичному раціоналізмі

Елемент	Неолібералізм	Політичний раціоналізм
Держава	Мінімальне втручання, «нічний сторож»	Активний регулятор і координатор
Ринок	Основний механізм регулювання	Важливий, але не єдиний інструмент
Суспільство	Сукупність індивідів	Система інститутів і соціальних зв'язків
Пріоритет	Економічна свобода	Ефективність і раціональність

		управління
--	--	------------

Джерело: складено автором на основі узагальнення наукової літератури.

Таким чином, уже на рівні базових елементів соціальної системи простежуються суттєві відмінності між неоліберальним ідеалізмом та політичним раціоналізмом. Неолібералізм акцентує увагу на ролі ринку та індивідуальної свободи, тоді як політичний раціоналізм прагне досягти балансу між ринковими механізмами, державною політикою та соціальними інтересами.

Поглиблений аналіз ролі держави, ринку та суспільства у межах неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму дозволяє не лише виявити їхні структурні відмінності, але й оцінити ефективність цих моделей у сучасних умовах соціально-економічного розвитку.

У неоліберальній моделі основна увага приділяється економічній ефективності та свободі ринкових відносин. Це створює сприятливі умови для розвитку підприємництва, залучення інвестицій та інноваційної діяльності. В умовах глобалізації така модель дозволяє швидко адаптуватися до змін економічного середовища та підвищувати конкурентоспроможність національної економіки. Крім того, зменшення державного втручання сприяє зниженню бюрократичних бар'єрів і стимулює економічну активність [13, с. 38].

Однак разом із перевагами неоліберальна модель має і низку суттєвих недоліків. Зокрема, надмірна орієнтація на ринкові механізми може призводити до зростання соціальної нерівності, послаблення системи соціального захисту та загострення соціальних конфліктів. У таких умовах держава втрачає можливість ефективно впливати на перерозподіл ресурсів та забезпечувати соціальну справедливість. Це особливо актуально для країн із перехідною економікою, де ринкові механізми ще не повністю сформовані [16, с. 184].

На відміну від цього, політичний раціоналізм орієнтується на досягнення балансу між економічною ефективністю та соціальною стабільністю. У межах цієї моделі держава виступає як активний суб'єкт управління, який не лише регулює економічні процеси, але й забезпечує соціальний захист населення,

розвиток інфраструктури та підтримку стратегічних галузей економіки. Це дозволяє зменшити негативні наслідки ринкової конкуренції та забезпечити більш рівномірний розвиток суспільства [18, с. 248].

Водночас надмірне посилення ролі держави у політичному раціоналізмі також може мати негативні наслідки. Зокрема, це може призводити до зростання бюрократії, зниження ефективності управління та обмеження економічної свободи. Крім того, ризик політичних помилок або неефективних рішень може зростати в умовах централізованого управління. Таким чином, ефективність цієї моделі значною мірою залежить від якості державних інститутів та рівня професіоналізму управлінців [14, с. 512].

Особливої уваги заслуговує питання взаємодії держави та суспільства у межах цих концепцій. У неоліберальній моделі така взаємодія є більш опосередкованою, оскільки основний акцент робиться на індивідуальній відповідальності та ринкових механізмах. У політичному раціоналізмі, навпаки, підкреслюється необхідність активної участі громадян у політичному процесі та врахування колективних інтересів при прийнятті рішень.

Для систематизації переваг і недоліків зазначених підходів доцільно представити їх у вигляді узагальнюючої таблиці.

Таблиця 2.2

Переваги та недоліки неолібералізму і політичного раціоналізму

Критерій	Неолібералізм (переваги)	Неолібералізм (недоліки)	Політичний раціоналізм (переваги)	Політичний раціоналізм (недоліки)
Економіка	Висока ефективність, розвиток бізнесу	Нерівність доходів	Баланс економіки та соціальної сфери	Ризик надмірного регулювання
Держава	Менше бюрократії	Слабкий соціальний захист	Активна соціальна політика	Бюрократизація
Суспільство	Індивідуальна свобода	Соціальна диференціація	Соціальна стабільність	Обмеження свободи
Управління	Гнучкість рішень	Недостатній контроль	Раціональне планування	Ризик неефективності

Джерело: складено автором на основі узагальнення наукової літератури.

Таким чином, обидві моделі мають як сильні, так і слабкі сторони, що зумовлює необхідність їх комплексного аналізу. У сучасних умовах жодна з цих концепцій не може бути застосована у «чистому вигляді», оскільки ефективне функціонування суспільства потребує поєднання ринкових механізмів та державного регулювання.

Завершуючи аналіз ролі держави, ринку та суспільства у межах неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму, доцільно підкреслити, що відмінності між цими підходами мають не лише теоретичний, але й практичний характер. Вони визначають особливості формування державної політики, механізми регулювання економіки та характер соціальних відносин у суспільстві.

У сучасних умовах глобалізації та економічної нестабільності дедалі більшого значення набуває проблема пошуку оптимального співвідношення між ринковими механізмами та державним регулюванням. Неоліберальна модель, орієнтована на максимальну свободу ринку, демонструє високу ефективність у стимулюванні економічного зростання та розвитку підприємництва. Водночас вона не завжди здатна забезпечити соціальну рівновагу, що може призводити до загострення соціальних проблем та нерівності.

Політичний раціоналізм, у свою чергу, пропонує більш збалансований підхід, який передбачає поєднання економічної ефективності з соціальною відповідальністю. У межах цієї концепції держава відіграє ключову роль у координації соціально-економічних процесів, забезпеченні стабільності та підтримці суспільного розвитку. Такий підхід дозволяє враховувати інтереси різних соціальних груп і формувати більш стійку соціальну систему.

Особливо важливим є те, що в реальній практиці сучасні держави не дотримуються жодної з цих моделей у чистому вигляді. Натомість формується змішана модель управління, яка поєднує елементи неолібералізму та

політичного раціоналізму. Наприклад, у більшості розвинених країн ринкові механізми поєднуються з активною соціальною політикою держави, що дозволяє забезпечити як економічне зростання, так і соціальну стабільність.

З огляду на це доцільно представити узагальнену модель взаємодії держави, ринку та суспільства у сучасних умовах.

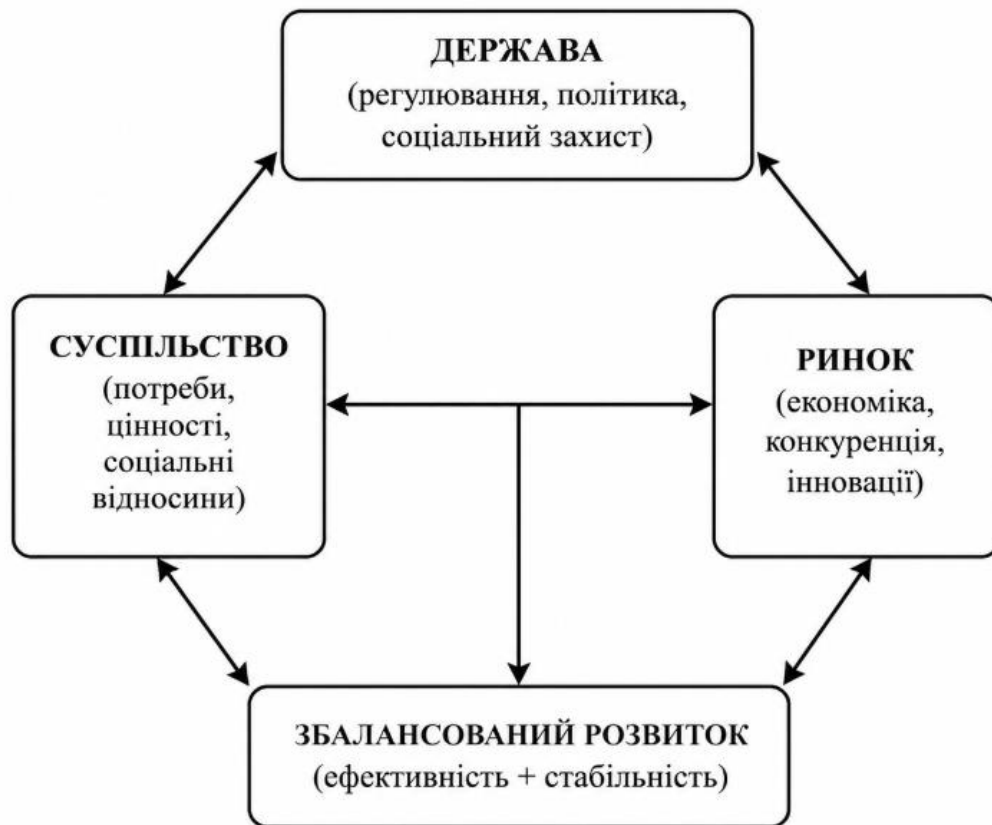

Рис. 2.1. Модель взаємодії держави, ринку та суспільства у сучасній змішаній системі

Як показано на рисунку, ефективне функціонування сучасного суспільства можливе лише за умови гармонійної взаємодії між державою, ринком та суспільством. Держава забезпечує нормативно-правове регулювання та соціальний захист, ринок відповідає за економічну ефективність і розвиток, а суспільство формує запит на політику та визначає соціальні пріоритети.

Отже, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що неоліберальний ідеалізм і політичний раціоналізм по-різному трактують роль держави, ринку та суспільства, проте їх поєднання створює основу для формування ефективної моделі соціально-економічного розвитку. Саме такий комплексний підхід є

найбільш актуальним у сучасних умовах, коли суспільства стикаються з численними викликами — економічними кризами, соціальною нерівністю та глобальними трансформаціями.

Таким чином, результати аналізу ролі держави, ринку та суспільства створюють підґрунтя для подальшого дослідження соціальних наслідків реалізації неоліберальної та раціоналістичної моделей, що буде розглянуто у наступному підрозділі.

2.2. Соціальні наслідки реалізації неоліберальної та раціоналістичної політичної моделей

Аналіз соціальних наслідків реалізації неоліберальної та раціоналістичної політичних моделей є важливим етапом дослідження, оскільки дозволяє оцінити їхній вплив на розвиток суспільства, рівень соціальної стабільності та якість життя населення. Обидві концепції мають суттєві відмінності у підходах до організації соціально-економічних процесів, що безпосередньо відображається на соціальних результатах їх впровадження.

У межах неоліберальної моделі ключовим соціальним наслідком є посилення економічної ефективності та зростання конкурентоспроможності економіки. Лібералізація ринків, дерегуляція та зниження податкового навантаження створюють сприятливі умови для розвитку бізнесу, залучення інвестицій та впровадження інновацій. Це, у свою чергу, може сприяти економічному зростанню та підвищенню загального рівня добробуту населення [13, с. 38].

Разом із тим, неоліберальна політика часто супроводжується зростанням соціальної нерівності. Скорочення державних соціальних програм, зменшення ролі перерозподільчих механізмів та акцент на індивідуальній відповідальності можуть призводити до поглиблення розриву між різними соціальними групами. У таких умовах доступ до ресурсів, освіти та медичних послуг стає

нерівномірним, що негативно впливає на соціальну згуртованість суспільства [26, с. 296].

Ще одним важливим наслідком неоліберальної моделі є трансформація ринку праці. Під впливом дерегуляції відбувається зростання гнучкості зайнятості, що проявляється у поширенні тимчасових форм роботи, фрілансу та нестабільної зайнятості. З одного боку, це створює нові можливості для самореалізації та підприємницької діяльності, а з іншого — підвищує рівень соціальної незахищеності працівників та нестабільності доходів.

У соціокультурному вимірі неолібералізм сприяє формуванню індивідуалістичних цінностей, орієнтованих на особистий успіх, конкуренцію та самореалізацію. Це може позитивно впливати на розвиток ініціативності та підприємливості, але водночас послаблює традиційні форми соціальної солідарності та колективної відповідальності [11, с. 74].

Шанталь Муфф наголошує на важливості демократичного плюралізму та неможливості повного усунення політичних конфліктів із суспільного життя [22, с. 54].

На відміну від цього, політичний раціоналізм орієнтується на забезпечення соціальної стабільності та збалансованого розвитку суспільства. У межах цієї моделі значна увага приділяється ролі держави у регулюванні соціально-економічних процесів, підтримці соціального захисту населення та забезпеченні рівного доступу до основних соціальних благ. Це сприяє зменшенню соціальної нерівності та підвищенню рівня соціальної безпеки [27, с. 266].

Одним із важливих соціальних наслідків політичного раціоналізму є формування більш стійкої соціальної структури. Завдяки активній ролі держави у перерозподілі ресурсів та підтримці соціальних програм забезпечується більша рівновага між різними соціальними групами. Це сприяє зниженню рівня соціальної напруги та конфліктності у суспільстві.

Водночас політичний раціоналізм може обмежувати економічну динаміку через надмірне регулювання та контроль. У деяких випадках це призводить до

зниження інноваційної активності, уповільнення економічного розвитку та зростання бюрократичних бар'єрів. Таким чином, соціальні переваги цієї моделі можуть супроводжуватися певними економічними обмеженнями.

Для узагальнення соціальних наслідків реалізації обох моделей доцільно представити їх у вигляді таблиці.

Таблиця 2.3

Соціальні наслідки неоліберальної та раціоналістичної моделей

Сфера	Неолібералізм	Політичний раціоналізм
Економіка	Зростання ефективності	Стабільний розвиток
Соціальна нерівність	Збільшується	Зменшується
Ринок праці	Гнучкість, нестабільність	Стабільність, захист
Соціальна політика	Обмежена	Активна
Цінності	Індивідуалізм	Соціальна відповідальність

Джерело: складено автором на основі узагальнення наукової літератури.

Таким чином, соціальні наслідки реалізації неоліберальної та політичної раціоналістичної моделей є неоднозначними та залежать від конкретних умов їх впровадження. Кожна з них має як позитивні, так і негативні аспекти, що потребує їх подальшого комплексного аналізу.

У сучасних умовах глобалізації, цифровізації та політичної нестабільності соціальні наслідки реалізації неоліберальної та політичної раціоналістичної моделей набувають нових форм і змісту. Особливо це проявляється у контексті економічних криз, військових конфліктів та трансформацій ринку праці, які суттєво впливають на функціонування суспільства.

Однією з ключових тенденцій сучасного розвитку є посилення впливу глобалізації на соціально-економічні процеси. У межах неоліберальної моделі глобалізація сприяє інтеграції національних економік у світову систему, що відкриває нові можливості для розвитку торгівлі, інвестицій та технологічного обміну. Проте водночас це призводить до зростання конкуренції, посилення залежності від міжнародних ринків та вразливості економік до зовнішніх криз [19, с. 154].

У соціальному вимірі це проявляється у зростанні нестабільності зайнятості, поширенні гіг-економіки та трансформації традиційних форм трудових відносин. Сучасний працівник дедалі частіше змушений адаптуватися до змінних умов ринку праці, що вимагає високого рівня мобільності, гнучкості та постійного професійного розвитку. У неоліберальній моделі ці процеси розглядаються як природні та необхідні для економічного зростання, однак вони можуть створювати додаткові соціальні ризики [6, с. 117].

Політичний раціоналізм у цьому контексті пропонує інший підхід, орієнтований на мінімізацію негативних соціальних наслідків глобалізації. Держава виступає як активний регулятор, який впроваджує політику підтримки зайнятості, розвитку освіти та перекваліфікації працівників. Це дозволяє пом'якшити вплив економічних змін на населення та забезпечити більш стабільний розвиток суспільства [18, с. 248].

Особливої актуальності питання соціальних наслідків політичних моделей набуває в умовах кризових ситуацій, таких як економічні спади або військові конфлікти. У таких умовах неоліберальна модель, орієнтована на саморегуляцію ринку, може виявитися недостатньо ефективною для забезпечення соціальної стабільності. Зменшення державного втручання у кризових умовах часто призводить до поглиблення соціально-економічних проблем, зокрема безробіття, зниження доходів населення та скорочення соціальних гарантій.

Натомість політичний раціоналізм демонструє більшу адаптивність до кризових умов, оскільки передбачає активну участь держави у подоланні негативних наслідків криз. Це може включати реалізацію антикризових програм, підтримку стратегічних галузей економіки, соціальну допомогу населенню та інші заходи, спрямовані на стабілізацію ситуації.

Ще одним важливим аспектом є вплив цифровізації на соціальні процеси. У сучасному суспільстві інформаційні технології стають ключовим фактором розвитку, що змінює структуру економіки та соціальних відносин. У межах неоліберальної моделі цифровізація сприяє розвитку нових форм бізнесу,

підвищенню продуктивності та створенню інноваційних продуктів. Проте вона також може призводити до цифрової нерівності, коли доступ до технологій стає нерівномірним [10, с. 423].

Політичний раціоналізм у цьому випадку орієнтується на забезпечення рівного доступу до цифрових ресурсів, розвиток цифрової інфраструктури та підвищення рівня цифрової грамотності населення. Це дозволяє зменшити соціальні диспропорції та забезпечити більш інклюзивний розвиток суспільства.

Для узагальнення сучасних тенденцій соціальних наслідків доцільно представити їх у вигляді таблиці.

Таблиця 2.4

Сучасні тенденції соціальних наслідків політичних моделей

Тенденція	Неолібералізм	Політичний раціоналізм
Глобалізація	Інтеграція, конкуренція	Регулювання, захист
Ринок праці	Гнучкість, нестабільність	Захищеність, адаптація
Кризи	Вразливість	Стійкість
Цифровізація	Інновації, нерівність	Інклюзивність
Соціальна політика	Мінімальна	Активна

Джерело: складено автором на основі узагальнення наукової літератури.

Таким чином, сучасні соціальні процеси демонструють, що ефективність політичних моделей значною мірою залежить від їх здатності адаптуватися до нових викликів. Неоліберальна модель забезпечує динамічний розвиток економіки, але супроводжується соціальними ризиками, тоді як політичний раціоналізм сприяє соціальній стабільності, хоча може обмежувати економічну гнучкість.

Узагальнюючи аналіз соціальних наслідків реалізації неоліберальної та політичної раціоналістичної моделей, можна зробити висновок, що їхній вплив на розвиток суспільства є комплексним і неоднозначним. Обидві моделі

формують різні соціальні реальності, які характеризуються специфічними перевагами та ризиками.

Неоліберальна модель, орієнтована на ринкові механізми та індивідуальну свободу, сприяє динамічному економічному розвитку, активізації підприємництва та впровадженню інновацій. Вона формує середовище високої конкуренції, що стимулює ефективність та продуктивність. Проте соціальні наслідки такої моделі часто пов'язані з посиленням соціальної нерівності, нестабільністю зайнятості та зменшенням ролі соціального захисту.

У свою чергу, політичний раціоналізм орієнтований на забезпечення соціальної рівноваги та стабільності. Завдяки активній ролі держави у регулюванні соціально-економічних процесів він сприяє зниженню рівня нерівності, підтримці соціально вразливих груп населення та формуванню більш згуртованого суспільства. Водночас така модель може обмежувати економічну динаміку через підвищений рівень регулювання та ризик неефективного управління.

Особливого значення набуває питання взаємозв'язку економічної ефективності та соціальної справедливості. У межах неоліберальної моделі пріоритет надається економічному зростанню, тоді як соціальні аспекти часто розглядаються як вторинні. Натомість політичний раціоналізм прагне досягти балансу між економічними та соціальними цілями, що робить його більш орієнтованим на довгострокову стабільність суспільства.

У сучасних умовах стає очевидним, що жодна з моделей не може повністю задовольнити всі потреби суспільства. Саме тому у більшості країн формується комбінована модель соціально-економічного розвитку, яка поєднує елементи ринкової економіки з активною державною політикою. Такий підхід дозволяє зберегти переваги обох концепцій та мінімізувати їхні недоліки.

Для узагальнення соціальних ефектів доцільно представити інтегровану оцінку впливу обох моделей.

Таблиця 2.5

Інтегральна оцінка соціальних наслідків політичних моделей

Критерій	Неолібералізм	Політичний раціоналізм
Економічна динаміка	Висока	Помірна
Соціальна стабільність	Низька/середня	Висока
Рівень нерівності	Високий	Нижчий
Соціальний захист	Обмежений	Розвинений
Гнучкість системи	Висока	Помірна
Стійкість до криз	Нижча	Вища

Джерело: складено автором на основі узагальнення наукової літератури.

Таким чином, проведений аналіз показує, що неоліберальна та раціоналістична моделі мають різний вплив на соціальний розвиток суспільства. Вони відображають різні підходи до вирішення ключових соціально-економічних проблем і формують альтернативні стратегії розвитку.

Отже, соціальні наслідки реалізації цих моделей підтверджують необхідність їх комплексного порівняльного аналізу, що дозволяє більш глибоко зрозуміти їхні переваги та обмеження.

2.3. Порівняльна характеристика ідеологічних та соціологічних підходів до розвитку сучасних суспільств

Порівняльний аналіз неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму як теоретичних і практичних моделей розвитку сучасних суспільств дозволяє виявити їхні концептуальні відмінності, а також визначити їхню роль у формуванні соціально-економічної та політичної реальності. Обидві концепції відображають різні підходи до розуміння механізмів

функціонування суспільства, що проявляється у відмінностях у трактуванні ролі держави, ринку, індивіда та соціальних інститутів.

Неоліберальний ідеалізм базується на уявленні про саморегульовану природу ринку та пріоритет економічної свободи. У межах цієї концепції розвиток суспільства розглядається як результат ефективної взаємодії економічних суб'єктів, що діють у конкурентному середовищі. Основний акцент робиться на мінімізації ролі держави та створенні умов для вільного функціонування ринкових механізмів. У цьому контексті суспільство виступає як сукупність автономних індивідів, які реалізують власні інтереси [17, с. 58].

Політичний раціоналізм, навпаки, орієнтується на системний підхід до аналізу суспільства, у межах якого ключову роль відіграють інституції, механізми управління та раціональна організація політичних процесів. Розвиток суспільства у цьому випадку розглядається як результат узгодження інтересів різних соціальних груп за допомогою ефективних інституцій та державного регулювання. Такий підхід дозволяє враховувати не лише економічні, але й соціальні, політичні та культурні фактори розвитку [18, с. 173].

Суттєві відмінності між зазначеними концепціями проявляються також у підходах до соціальної політики. У неоліберальній моделі соціальна політика має обмежений характер і спрямована переважно на створення умов для самостійного забезпечення добробуту громадян. У політичному раціоналізмі, навпаки, соціальна політика є важливим елементом державного управління, спрямованим на забезпечення соціальної справедливості та зменшення нерівності.

Особливого значення набуває питання ролі індивіда у суспільстві. У неолібералізмі індивід розглядається як раціональний економічний суб'єкт, що прагне максимізувати власні вигоди. У політичному раціоналізмі індивід виступає не лише як носій економічних інтересів, але й як учасник соціальних і політичних процесів, що взаємодіє з іншими членами суспільства та інституціями.

Для більш чіткого порівняння доцільно представити ключові характеристики цих підходів у вигляді узагальнюючої таблиці.

Таблиця 2.6

Порівняльна характеристика неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму

Критерій	Неоліберальний ідеалізм	Політичний раціоналізм
Основна ідея	Свобода ринку	Раціональне управління
Роль держави	Мінімальна	Активна
Роль ринку	Домінуюча	Регульована
Роль суспільства	Індивідуалізм	Соціальна взаємодія
Соціальна політика	Обмежена	Розвинена
Пріоритет	Економічна ефективність	Баланс ефективності і стабільності

Джерело: складено автором на основі узагальнення наукової літератури.

Таким чином, неоліберальний ідеалізм і політичний раціоналізм формують різні моделі розвитку суспільства, що ґрунтуються на різних принципах та цінностях. Це створює основу для подальшого аналізу їхньої ефективності та застосування у сучасних умовах.

Поглиблений аналіз неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму вимагає розгляду їх крізь призму сучасних соціологічних підходів, що дозволяє більш комплексно оцінити їхній вплив на розвиток суспільства. У цьому контексті особливого значення набувають концепції дискурсивного аналізу, мережевого суспільства та соціального конструктивізму, які дають змогу розкрити механізми формування ідеологій у сучасному світі.

З позицій дискурсивного підходу неолібералізм може бути розглянутий як домінуючий ідеологічний дискурс, що формує уявлення про нормальність економічної поведінки. У межах цього підходу ринок постає не лише як

економічний механізм, але і як універсальна модель організації соціального життя. Ідеї конкуренції, ефективності та індивідуальної відповідальності стають ключовими нормами, які визначають поведінку індивідів у різних сферах життя — від економіки до освіти та культури [12, с. 205].

Політичний раціоналізм у цьому контексті виступає як альтернатива дискурсивній домінації ринку, оскільки орієнтується на раціональне осмислення соціальних процесів та їх інституційне регулювання. Він дозволяє критично оцінювати ідеологічні конструкції та визначати їхню ефективність з точки зору суспільного розвитку. Таким чином, політичний раціоналізм може розглядатися як інструмент аналізу та корекції ідеологічних впливів.

З точки зору мережевого підходу, сучасне суспільство характеризується високим рівнем інформаційної взаємодії, що суттєво змінює механізми поширення ідеологій. У таких умовах неоліберальні ідеї активно поширюються через глобальні медіа, цифрові платформи та соціальні мережі, що сприяє їхній універсалізації. Водночас це створює нові форми соціального впливу, які можуть посилювати як економічну активність, так і соціальну нерівність [10, с. 442].

Політичний раціоналізм у мережевому суспільстві орієнтується на використання інформаційних технологій для підвищення ефективності управління. Це включає розвиток електронного урядування, цифрових сервісів та механізмів участі громадян у політичному процесі. Такий підхід дозволяє поєднувати раціональність управління з демократичними принципами відкритості та прозорості.

У межах конструктивістського підходу ідеології розглядаються як соціально сконструйовані системи значень, що формуються у процесі взаємодії між людьми [8, с. 35]. У цьому контексті неолібералізм виступає як ідеологія, що формує нову модель соціальної ідентичності, орієнтовану на індивідуалізм, самореалізацію та економічну активність. Політичний раціоналізм, у свою чергу, сприяє формуванню більш колективістських моделей взаємодії, що

базуються на принципах співпраці, соціальної відповідальності та інституційної взаємодії.

Важливим аспектом є також вплив цих підходів на формування сучасних моделей державного управління. Неоліберальна ідеологія сприяє розвитку децентралізованих форм управління та передачі частини функцій держави приватному сектору. Політичний раціоналізм, навпаки, підкреслює необхідність системного підходу до управління та координації діяльності різних інституцій.

Для узагальнення соціологічних аспектів зазначених підходів доцільно представити їх у вигляді таблиці.

Таблиця 2.7

Соціологічний аналіз неолібералізму та політичного раціоналізму

Підхід	Неолібералізм	Політичний раціоналізм
Дискурсивний	Домінування ринкових ідей	Критичний аналіз ідеологій
Мережевий	Поширення через медіа	Цифрове управління
Конструктивістський	Індивідуалізм	Соціальна взаємодія
Управління	Децентралізація	Координація

Джерело: складено автором на основі узагальнення наукової літератури.

Таким чином, аналіз із використанням сучасних соціологічних підходів дозволяє глибше зрозуміти механізми функціонування неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму. Він показує, що ці концепції не лише відображають різні моделі розвитку суспільства, але й формують специфічні соціальні практики та поведінкові стратегії.

Поглиблений аналіз неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму вимагає розгляду їх крізь призму сучасних соціологічних підходів, що дозволяє більш комплексно оцінити їхній вплив на розвиток суспільства. У цьому контексті особливого значення набувають концепції дискурсивного аналізу, мережевого суспільства та соціального конструктивізму, які дають змогу розкрити механізми формування ідеологій у сучасному світі.

З позицій дискурсивного підходу неолібералізм може бути розглянутий як домінуючий ідеологічний дискурс, що формує уявлення про нормальність

економічної поведінки. У межах цього підходу ринок постає не лише як економічний механізм, але і як універсальна модель організації соціального життя. Ідеї конкуренції, ефективності та індивідуальної відповідальності стають ключовими нормами, які визначають поведінку індивідів у різних сферах життя — від економіки до освіти та культури [26, с. 318].

Політичний раціоналізм у цьому контексті виступає як альтернатива дискурсивній домінації ринку, оскільки орієнтується на раціональне осмислення соціальних процесів та їх інституційне регулювання. Він дозволяє критично оцінювати ідеологічні конструкції та визначати їхню ефективність з точки зору суспільного розвитку. Таким чином, політичний раціоналізм може розглядатися як інструмент аналізу та корекції ідеологічних впливів.

З точки зору мережевого підходу, сучасне суспільство характеризується високим рівнем інформаційної взаємодії, що суттєво змінює механізми поширення ідеологій. У таких умовах неоліберальні ідеї активно поширюються через глобальні медіа, цифрові платформи та соціальні мережі, що сприяє їхній універсалізації. Водночас це створює нові форми соціального впливу, які можуть посилювати як економічну активність, так і соціальну нерівність [18, с. 286].

Політичний раціоналізм у мережевому суспільстві орієнтується на використання інформаційних технологій для підвищення ефективності управління. Це включає розвиток електронного урядування, цифрових сервісів та механізмів участі громадян у політичному процесі. Такий підхід дозволяє поєднувати раціональність управління з демократичними принципами відкритості та прозорості.

У межах конструктивістського підходу ідеології розглядаються як соціально сконструйовані системи значень, що формуються у процесі взаємодії між людьми. У цьому контексті неолібералізм виступає як ідеологія, що формує нову модель соціальної ідентичності, орієнтовану на індивідуалізм, самореалізацію та економічну активність. Політичний раціоналізм, у свою чергу, сприяє формуванню більш колективістських моделей взаємодії, що

базуються на принципах співпраці, соціальної відповідальності та інституційної взаємодії.

За даними OECD, соціальні індикатори сучасних держав демонструють тісний зв'язок між рівнем соціального захисту населення та суспільною стабільністю [24].

Важливим аспектом є також вплив цих підходів на формування сучасних моделей державного управління. Неоліберальна ідеологія сприяє розвитку децентралізованих форм управління та передачі частини функцій держави приватному сектору. Політичний раціоналізм, навпаки, підкреслює необхідність системного підходу до управління та координації діяльності різних інституцій.

Таким чином, аналіз із використанням сучасних соціологічних підходів дозволяє глибше зрозуміти механізми функціонування неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму. Він показує, що ці концепції не лише відображають різні моделі розвитку суспільства, але й формують специфічні соціальні практики та поведінкові стратегії.

Узагальнюючи результати порівняльного аналізу неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму, можна зробити висновок, що ці підходи відображають різні логіки розвитку сучасного суспільства, які формують альтернативні моделі соціально-економічної та політичної організації.

Неоліберальний ідеалізм орієнтований на створення максимально вільного ринкового середовища, у якому економічна діяльність виступає ключовим фактором розвитку. Він сприяє формуванню гнучких економічних систем, здатних швидко адаптуватися до змін глобального середовища, стимулює інновації, підприємництво та економічну активність. Проте соціологічний аналіз показує, що така модель супроводжується значними соціальними ризиками, зокрема зростанням нерівності, послабленням соціальної солідарності та підвищенням рівня соціальної нестабільності.

Політичний раціоналізм, навпаки, базується на ідеї необхідності системного та обґрунтованого управління соціальними процесами. Його основною метою є забезпечення балансу між економічною ефективністю та

соціальною стабільністю. У межах цього підходу держава виступає як ключовий координатор, що забезпечує узгодження інтересів різних соціальних груп, підтримує розвиток інституцій та формує умови для сталого розвитку суспільства.

Важливо підкреслити, що у сучасному світі відбувається поступове зближення цих підходів. Більшість країн використовують змішані моделі розвитку, які поєднують ринкові механізми з активною державною політикою. Це зумовлено необхідністю одночасного забезпечення економічної динаміки та соціальної стабільності, що є ключовими умовами ефективного функціонування суспільства.

Особливого значення набуває здатність цих моделей адаптуватися до сучасних викликів, таких як глобалізація, цифровізація, економічні кризи та соціальні трансформації. Неолібералізм демонструє високу адаптивність у сфері економіки, тоді як політичний раціоналізм забезпечує більшу стійкість соціальної системи. Саме поєднання цих характеристик дозволяє формувати ефективні стратегії розвитку сучасних суспільств.

З огляду на проведений аналіз, доцільно представити узагальнену модель співвідношення зазначених підходів.

Таблиця 2.8

Узагальнена модель порівняння підходів до розвитку суспільства

Критерій	Неоліберальний ідеалізм	Політичний раціоналізм	Сучасна змішана модель
Основна мета	Економічне зростання	Соціальна стабільність	Збалансований розвиток
Роль держави	Мінімальна	Активна	Регулююча
Роль ринку	Домінуюча	Обмежена	Поєднана
Соціальна політика	Обмежена	Розвинена	Комбінована
Стійкість до криз	Низька	Вища	Найвища
Гнучкість	Висока	Помірна	Оптимальна

Джерело: складено автором на основі узагальнення наукової літератури.

Таким чином, результати дослідження свідчать про те, що неоліберальний ідеалізм і політичний раціоналізм не є взаємовиключними концепціями, а скоріше доповнюють одна одну у процесі формування сучасних моделей

розвитку суспільства. Їх поєднання дозволяє враховувати як економічні, так і соціальні аспекти розвитку, що є необхідною умовою забезпечення стабільності та ефективності функціонування соціальних систем.

Отже, проведений порівняльний аналіз створює теоретичну основу для подальшого емпіричного дослідження сприйняття цих підходів у сучасному суспільстві, що буде реалізовано у третьому розділі дипломної роботи.

Висновки до розділу 2

У другому розділі дипломної роботи було здійснено порівняльний аналіз неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму як альтернативних моделей розвитку сучасного суспільства. Основну увагу було зосереджено на визначенні ролі держави, ринку та суспільства, аналізі соціальних наслідків реалізації цих підходів, а також узагальненні їхніх ідеологічних і соціологічних характеристик.

У процесі дослідження встановлено, що неоліберальний ідеалізм базується на пріоритеті ринкових механізмів та мінімізації ролі держави. Такий підхід забезпечує високу економічну ефективність, сприяє розвитку підприємництва та інновацій, однак супроводжується зростанням соціальної нерівності, нестабільністю зайнятості та послабленням соціального захисту населення.

Водночас політичний раціоналізм орієнтується на забезпечення збалансованого розвитку суспільства шляхом активної ролі держави у регулюванні соціально-економічних процесів. Його реалізація сприяє підвищенню соціальної стабільності, зменшенню нерівності та забезпеченню соціального захисту, проте може супроводжуватися обмеженням економічної гнучкості та ризиком бюрократизації управління.

Аналіз ролі держави, ринку та суспільства показав, що неолібералізм акцентує увагу на індивідуалізмі та саморегуляції ринку, тоді як політичний раціоналізм підкреслює значення інституційної взаємодії та державного управління. Це визначає різні підходи до формування соціально-економічної політики та організації суспільних відносин.

Дослідження соціальних наслідків реалізації зазначених моделей дозволило виявити їхню неоднозначність. Неоліберальна модель сприяє економічному зростанню, але створює соціальні ризики, пов'язані з нерівністю та нестабільністю. Політичний раціоналізм забезпечує більшу соціальну рівновагу, однак може обмежувати динаміку економічного розвитку.

Проведений порівняльний аналіз також показав, що в сучасних умовах жодна з моделей не використовується у чистому вигляді. У більшості країн формується змішана модель розвитку, яка поєднує елементи ринкової економіки з активною державною політикою. Такий підхід дозволяє забезпечити баланс між економічною ефективністю та соціальною стабільністю, що є ключовою умовою сталого розвитку суспільства.

Отже, результати другого розділу підтверджують, що неоліберальний ідеалізм і політичний раціоналізм є взаємодоповнюючими підходами до аналізу сучасних соціально-політичних процесів. Їх комплексне використання створює основу для формування ефективної соціально-економічної політики та забезпечення стійкого розвитку суспільства.

Таким чином, проведене дослідження формує теоретичне підґрунтя для переходу до емпіричної частини роботи, у якій буде здійснено аналіз сприйняття неоліберальної та раціоналістичної моделей у сучасному суспільстві.

РОЗДІЛ 3. СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПРИЙНЯТТЯ НЕОЛІБЕРАЛІЗМУ ТА ПОЛІТИЧНОГО РАЦІОНАЛІЗМУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

3.1. Методологія та організація соціологічного дослідження

У сучасних умовах трансформації соціально-економічних та політичних процесів важливого значення набуває вивчення ставлення населення до різних ідеологічних моделей розвитку суспільства. Зокрема, дослідження сприйняття неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму дозволяє виявити особливості формування політичної свідомості, соціальних орієнтацій та ціннісних установок сучасного суспільства.

Метою соціологічного дослідження є визначення рівня обізнаності населення щодо неоліберальної та раціоналістичної моделей політики, а також аналіз ставлення респондентів до ролі держави, ринку та соціальної політики у сучасному суспільстві.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі завдання дослідження:

- визначити рівень поінформованості респондентів про основні політичні ідеології;
- дослідити ставлення населення до ролі держави в економіці;
- оцінити рівень підтримки ринкових механізмів;
- виявити пріоритети респондентів щодо соціальної політики;

– проаналізувати загальні тенденції у сприйнятті сучасних моделей розвитку суспільства.

Об'єктом дослідження є населення працездатного віку.

Предметом дослідження є ставлення респондентів до неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму як моделей соціально-економічного розвитку.

У межах дослідження було використано метод анкетного опитування, який дозволяє отримати первинну соціологічну інформацію безпосередньо від респондентів. Анкетування є одним із найбільш поширених методів збору соціологічних даних, оскільки забезпечує можливість аналізу масових соціальних явищ та узагальнення отриманих результатів.

Дослідження проводилося у формі онлайн-опитування, що дозволило охопити широку аудиторію респондентів та забезпечити оперативність збору даних. Онлайн-формат також сприяє підвищенню рівня анонімності, що позитивно впливає на достовірність відповідей.

Вибіркова сукупність дослідження становила 50 респондентів, що є достатнім для проведення навчального соціологічного дослідження та виявлення загальних тенденцій. До вибірки увійшли особи різного віку, статі та соціального статусу, що дозволяє отримати більш об'єктивні результати.

Структура анкети складалася з кількох блоків:

1. Соціально-демографічний блок (вік, стать, рівень освіти);
2. Блок оцінки ролі держави;
3. Блок оцінки ролі ринку;
4. Блок соціальної політики;
5. Узагальнюючий блок (ставлення до моделей розвитку).

Для забезпечення наочності результатів дослідження планується використання таблиць та діаграм, що дозволяють відобразити розподіл відповідей респондентів та виявити основні тенденції.

Для прикладу, розподіл респондентів за віком доцільно представити у вигляді рисунку 3.1.

Ваш вік

50 відповідей

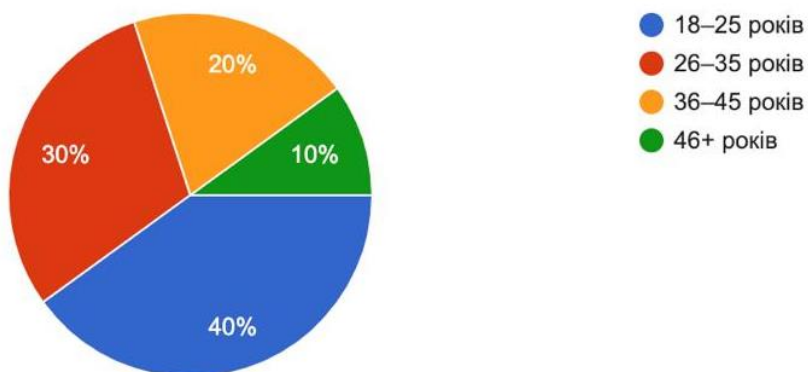

Рис. 3.1. Розподіл респондентів за віком

Отриманий розподіл свідчить про переважання у вибірці осіб молодого та середнього віку, які є найбільш активними учасниками суспільно-політичних процесів та споживачами інформації. Представництво різних вікових категорій забезпечує можливість врахування різних поглядів на роль держави та ринку в сучасному суспільстві. Водночас домінування молодших респондентів може свідчити про більшу відкритість до нових політичних та економічних концепцій.

Для більш детального аналізу соціально-демографічних характеристик респондентів доцільно розглянути їх розподіл за статтю та рівнем освіти, оскільки ці показники можуть суттєво впливати на формування політичних поглядів та ідеологічних уподобань.

Ваша стать

50 відповідей

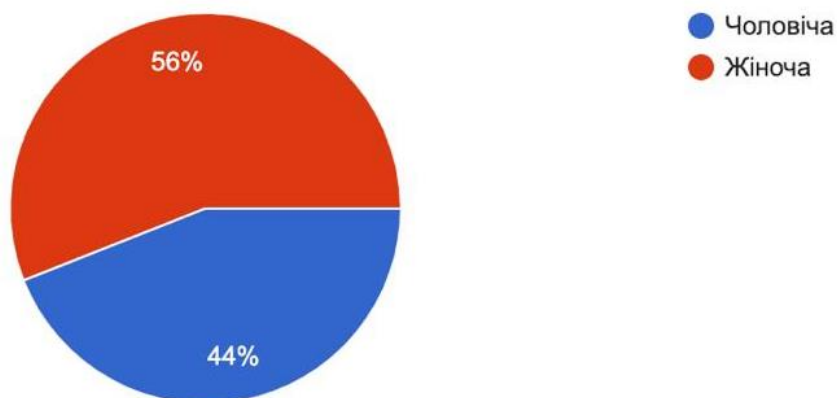

Рис. 3.2. Розподіл респондентів за статтю

Структура вибірки за статтю є достатньо збалансованою, що сприяє об'єктивності результатів дослідження. Відсутність значного переважання однієї статевої групи дозволяє мінімізувати можливий вплив гендерного чинника на загальні результати опитування та забезпечує більш повне відображення суспільних настроїв щодо досліджуваних політичних моделей.

Ваш рівень освіти

50 відповідей

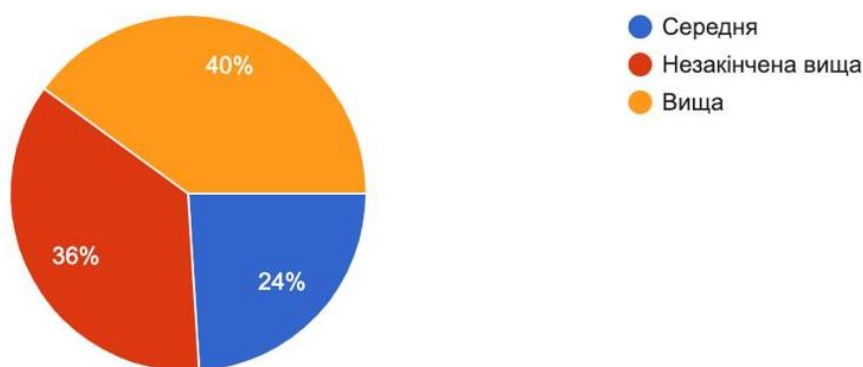

Рис. 3.3. Розподіл респондентів за рівнем освіти

Результати свідчать про високий освітній рівень більшості опитаних. Це є важливим фактором для дослідження, оскільки особи з вищою освітою, як правило, мають кращу обізнаність щодо політичних та економічних процесів.

Відповідно, отримані результати можуть вважатися достатньо аргументованими та відображати усвідомлену позицію респондентів щодо ролі держави, ринку та соціальної політики.

Важливим елементом методології дослідження є характеристика інструментарію — анкети. Вона була розроблена з урахуванням мети та завдань дослідження і містила як закриті, так і напіввідкриті запитання.

До анкети було включено такі основні питання:

1. Чи знайомі Ви з поняттями «неолібералізм» та «політичний раціоналізм»?
2. Яку роль, на Вашу думку, повинна відігравати держава в економіці?
3. Чи підтримуєте Ви вільний ринок як основний механізм регулювання економіки?
4. Наскільки важливою є соціальна підтримка з боку держави?
5. Яку модель розвитку суспільства Ви вважаєте більш ефективною?

Використання закритих запитань дозволило отримати структуровані дані, які легко піддаються кількісному аналізу, тоді як напіввідкриті запитання дали можливість респондентам висловити власну думку та доповнити результати дослідження якісною інформацією.

Особливу увагу було приділено формулюванню запитань, які повинні бути зрозумілими, нейтральними та не містити навідних елементів. Це дозволяє зменшити ризик спотворення результатів і підвищити об'єктивність дослідження.

Для обробки результатів було використано методи кількісного аналізу, зокрема підрахунок частоти відповідей, визначення відсоткових співвідношень та порівняльний аналіз отриманих даних. Результати дослідження будуть представлені у вигляді таблиць і діаграм, що дозволяє наочно відобразити основні тенденції.

Таким чином, обрана методологія дослідження забезпечує можливість отримання достовірних та репрезентативних результатів, що дозволяють

зробити обґрунтовані висновки щодо сприйняття неоліберальної та раціоналістичної моделей у сучасному суспільстві.

Завершуючи характеристику методології та організації соціологічного дослідження, доцільно зазначити, що важливим етапом є забезпечення достовірності та надійності отриманих результатів. У даному дослідженні цього було досягнуто шляхом чіткого визначення мети і завдань, правильного підбору вибірки, а також використання адекватних методів збору та обробки інформації.

Важливою умовою ефективності дослідження є також дотримання принципів соціологічного аналізу, зокрема об'єктивності, системності та наукової обґрунтованості. У процесі проведення опитування було забезпечено анонімність респондентів, що сприяло отриманню більш щирих і відвертих відповідей. Крім того, формулювання запитань було спрямоване на мінімізацію суб'єктивного впливу дослідника на результати.

Необхідно також враховувати певні обмеження дослідження. Зокрема, відносно невеликий обсяг вибірки (50 осіб) не дозволяє повною мірою узагальнювати результати на все населення, проте є достатнім для виявлення загальних тенденцій та формування аналітичних висновків у межах навчального дослідження. Крім того, онлайн-формат опитування може обмежувати участь окремих соціальних груп, що слід враховувати при інтерпретації результатів.

Разом із тим, отримані дані мають практичну цінність, оскільки дозволяють виявити особливості сприйняття сучасних політичних ідеологій та визначити основні соціальні орієнтації респондентів. Це створює основу для подальшого аналізу та порівняння отриманих результатів із теоретичними положеннями, розглянутими у попередніх розділах роботи.

Таким чином, проведене соціологічне дослідження є логічним продовженням теоретичного аналізу неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму і дозволяє перейти до наступного етапу — аналізу результатів опитування та виявлення основних тенденцій у ставленні населення до зазначених моделей.

Отже, сформована методологічна база забезпечує можливість об'єктивного аналізу отриманих емпіричних даних та дозволяє зробити обґрунтовані висновки щодо сприйняття неоліберальної та раціоналістичної моделей у сучасному суспільстві.

3.2. Аналіз результатів опитування щодо ставлення до неоліберальної та раціоналістичної моделей політики

У межах проведеного соціологічного дослідження було проаналізовано відповіді 50 респондентів з метою визначення їхнього ставлення до неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму, а також оцінки ролі держави, ринку та соціальної політики у сучасному суспільстві.

Першим етапом аналізу стало визначення рівня обізнаності респондентів щодо політичних ідеологій.

Чи знайомі Ви з поняттями «неолібералізм» та «політичний раціоналізм»?

50 відповідей

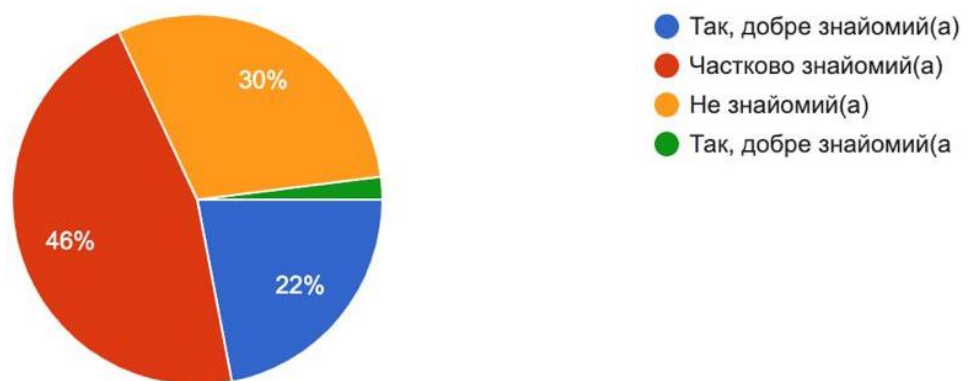

Рис. 3.4. Рівень обізнаності респондентів про політичні ідеології

Результати показують, що значна частина опитаних має лише загальне уявлення про неолібералізм та політичний раціоналізм, тоді як повною мірою знайомі з цими концепціями відносно небагато респондентів. Це свідчить про недостатній рівень поширення політичних знань серед населення та підтверджує необхідність підвищення політичної грамотності громадян.

Водночас наявність значної частки частково обізнаних осіб дозволяє припустити, що досліджувані питання є актуальними та викликають суспільний інтерес.

Наступним етапом дослідження стало визначення ставлення респондентів до ролі держави в економіці.

Яку роль, на Вашу думку, повинна відігравати держава в економіці?

50 відповідей

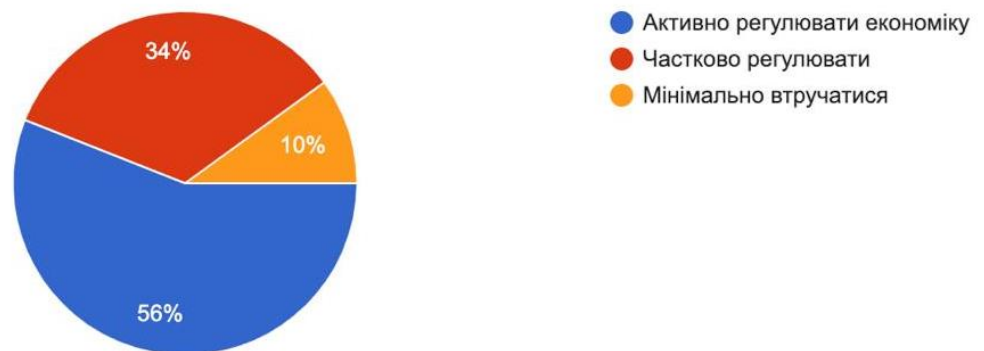

Рис. 3.5. Ставлення респондентів до ролі держави в економіці

Отримані результати свідчать про переважну підтримку активної участі держави в регулюванні економічних процесів. Така тенденція може бути пов'язана з сучасними соціально-економічними викликами та очікуваннями населення щодо забезпечення стабільності й соціального захисту. Разом із тим наявність респондентів, які підтримують мінімальне втручання держави, підтверджує існування різних підходів до організації економічної системи та збереження суспільної дискусії щодо оптимального співвідношення державного регулювання і ринкових механізмів.

Важливим аспектом дослідження є також ставлення респондентів до ринкових механізмів.

Чи підтримуєте Ви вільний ринок як основний механізм регулювання економіки?

50 відповідей

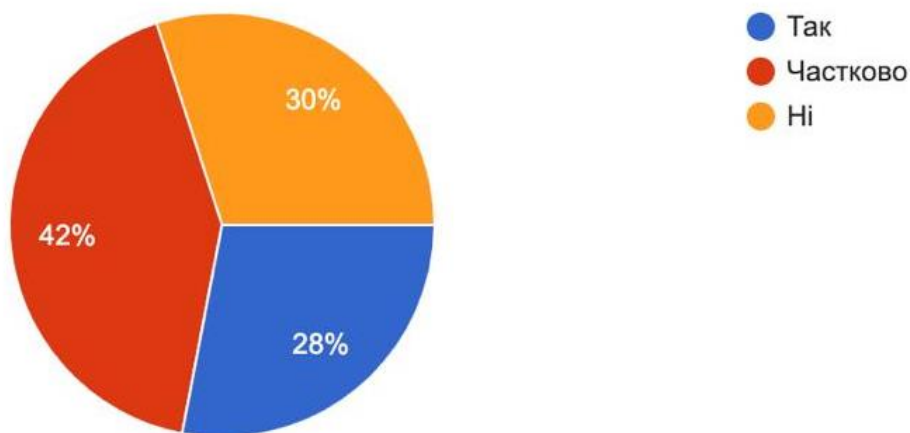

Рис. 3.6. Ставлення до вільного ринку

Отримані результати свідчать про переважно позитивне, але водночас стримане ставлення респондентів до ринкових механізмів. Більшість опитаних визнає важливість конкуренції та економічної свободи, проте не підтримує повну відмову від державного регулювання. Це свідчить про прагнення населення до збалансованої економічної системи, у якій ринок виступає важливим інструментом розвитку, але функціонує за наявності ефективних державних механізмів контролю та підтримки.

Наступним етапом дослідження стало визначення ставлення респондентів до соціальної політики держави, оскільки саме цей аспект є одним із ключових у розмежуванні неоліберальної та раціоналістичної моделей.

Наскільки важливою є соціальна підтримка з боку держави?

50 відповідей

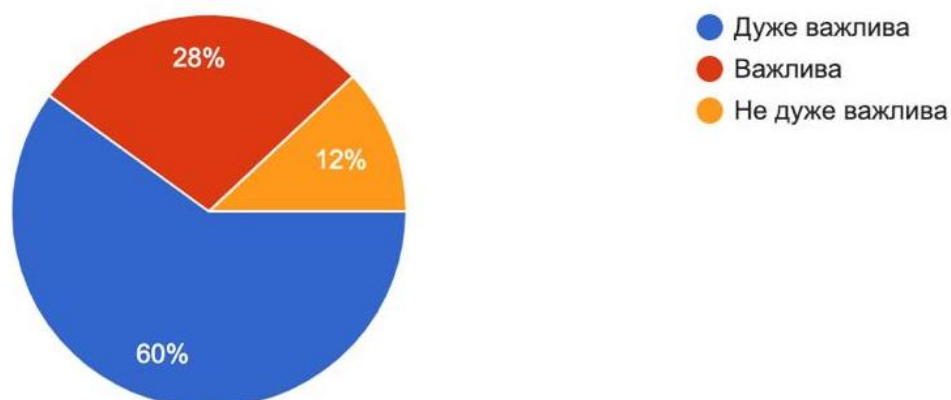

Рис. 3.7. Оцінка важливості соціальної підтримки держави

Результати дослідження демонструють високий рівень суспільного запиту на соціальний захист та державну підтримку населення. Переважання позитивних оцінок свідчить про те, що соціальна політика залишається одним із ключових чинників формування довіри до держави та забезпечення суспільної стабільності. Отримані дані підтверджують, що для більшості респондентів економічна ефективність повинна поєднуватися із соціальною відповідальністю держави.

Яку модель розвитку суспільства Ви вважаєте найбільш ефективною?

50 відповідей

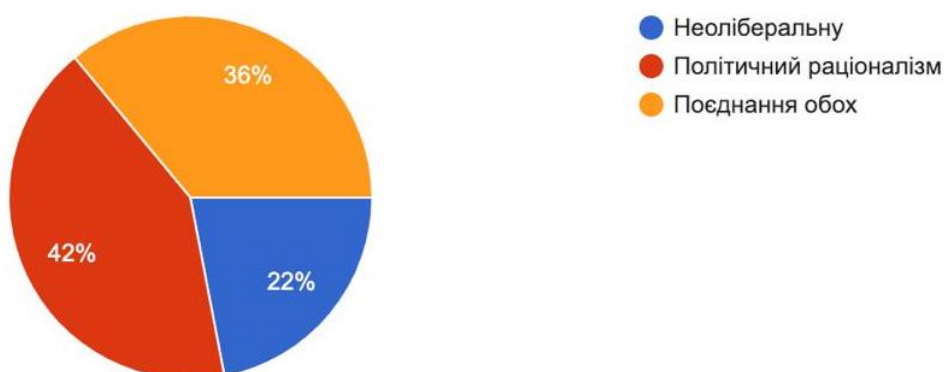

Рис. 3.8. Переваги моделей розвитку суспільства

Аналіз результатів показує, що респонденти загалом віддають перевагу моделям розвитку, які передбачають активну роль держави у регулюванні суспільно-економічних процесів. Водночас значна частина опитаних підтримує поєднання елементів неолібералізму та політичного раціоналізму, що свідчить про прагнення до компромісної моделі розвитку. Це дозволяє зробити висновок, що сучасне суспільство орієнтується не на крайні підходи, а на пошук оптимального балансу між економічною свободою та соціальною стабільністю.

Для більш наочного представлення результатів доцільно узагальнити ключові тенденції.

На Вашу думку, що є більш важливим для розвитку суспільства?

50 відповідей

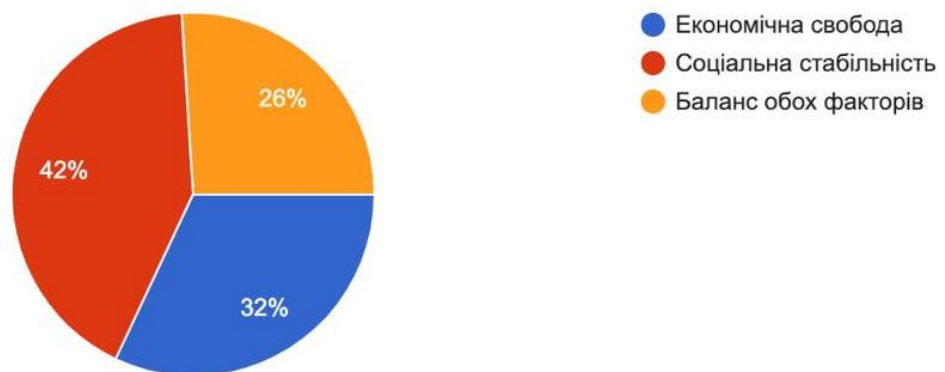

Рис. 3.9. Узагальнення результатів опитування

Результати узагальнюючого питання свідчать про те, що для більшості респондентів пріоритетним чинником розвитку суспільства є соціальна стабільність. Це вказує на високий рівень суспільного запиту на соціальний захист, економічну безпеку та передбачуваність державної політики. Водночас значна частка опитаних вважає важливим забезпечення економічної свободи, що підтверджує усвідомлення ролі підприємництва, конкуренції та ринкових механізмів у розвитку економіки. Важливим є також те, що частина респондентів підтримує баланс між економічною свободою та соціальною стабільністю, що свідчить про прагнення до гармонійного поєднання ринкових принципів і соціальної відповідальності держави. Отримані результати

підтверджують орієнтацію сучасного суспільства на збалансовану модель розвитку, яка враховує як економічні, так і соціальні пріоритети.

Таким чином, результати дослідження свідчать про те, що сучасне суспільство орієнтується на досягнення балансу між економічною свободою та соціальною стабільністю. Незважаючи на важливість ринкових механізмів для забезпечення економічного розвитку, більшість респондентів надають пріоритет соціальній захищеності та активній ролі держави у вирішенні суспільно значущих проблем. Це відповідає сучасним тенденціям розвитку соціально-економічних систем та підтверджує актуальність комплексного підходу до аналізу політичних ідеологій.

Узагальнюючи результати проведеного соціологічного дослідження, можна зробити висновок, що сучасне суспільство демонструє прагнення до поєднання переваг різних моделей розвитку, віддаючи перевагу соціальній стабільності та ефективному державному регулюванню при збереженні ринкових механізмів.

Отримані емпіричні дані підтверджують положення теоретичного аналізу, проведеного у попередніх розділах роботи. Зокрема, більшість респондентів підтримують активну участь держави в економічному житті та високо оцінюють значення соціальної політики. Водночас значна частина опитаних визнає важливість економічної свободи, конкуренції та підприємницької ініціативи як необхідних умов суспільного розвитку.

Особливу увагу привертає високий рівень підтримки соціальної стабільності як одного з ключових чинників розвитку суспільства. Це свідчить про орієнтацію населення на забезпечення соціального захисту, справедливого розподілу суспільних благ та підтримання стабільності в умовах сучасних соціально-економічних викликів.

Водночас результати дослідження показали, що рівень обізнаності респондентів щодо політичних ідеологій залишається недостатнім. Значна частина опитаних має лише загальне уявлення про неолібералізм та політичний раціоналізм, що може впливати на формування спрощених або неповних

уявлень щодо сучасних моделей розвитку суспільства та підкреслює необхідність підвищення рівня політичної культури населення.

Важливим висновком є також те, що значна частина респондентів підтримує не домінування окремої моделі розвитку, а необхідність досягнення балансу між економічною свободою та соціальною відповідальністю. Це свідчить про формування прагматичного підходу до оцінки суспільного розвитку, який передбачає врахування як економічних, так і соціальних чинників.

Отримані результати дозволяють зробити висновок, що у сучасному суспільстві формується запит на ефективну модель управління, яка поєднує стимули економічного розвитку із забезпеченням соціальної стабільності та захисту населення. Саме така модель найбільшою мірою відповідає очікуванням громадян та сучасним тенденціям розвитку демократичних держав.

Таким чином, проведене соціологічне дослідження підтвердило актуальність аналізу неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму як важливих теоретичних підходів до розуміння суспільного розвитку, водночас показавши, що на практиці найбільшу підтримку отримують збалансовані підходи, які поєднують економічну ефективність і соціальну стабільність.

Отже, результати аналізу створюють основу для розробки практичних рекомендацій щодо використання елементів різних моделей розвитку у процесі формування сучасної соціально-економічної політики та вдосконалення механізмів державного управління.

3.3. Практичні висновки та рекомендації щодо використання результатів дослідження

На основі проведеного теоретичного та емпіричного дослідження можна сформулювати низку практичних висновків і рекомендацій щодо використання отриманих результатів у процесі формування сучасної соціально-економічної політики.

Результати соціологічного дослідження свідчать про те, що для більшості респондентів пріоритетними є забезпечення соціальної стабільності, ефективне функціонування державних інститутів та належний рівень соціального захисту населення. Водночас опитані визнають важливість економічної свободи та ринкових механізмів як необхідних умов економічного розвитку. Це свідчить про необхідність формування такої моделі державної політики, яка поєднуватиме соціальну відповідальність держави із підтримкою економічної активності.

Перш за все, доцільно рекомендувати посилення ролі держави у забезпеченні соціальної стабільності та стратегічного розвитку країни. Це передбачає:

- підтримку стратегічно важливих галузей економіки;
- розвиток транспортної, цифрової та соціальної інфраструктури;
- стимулювання інноваційної діяльності;
- забезпечення макроекономічної стабільності;
- реалізацію довгострокових програм соціального розвитку.

Важливим напрямом державної політики має залишатися підтримка ринкових механізмів, які забезпечують конкурентоспроможність економіки та створюють умови для підприємницької діяльності. У цьому контексті доцільно:

- сприяти розвитку малого та середнього бізнесу;
- зменшувати надмірні адміністративні бар'єри;
- покращувати інвестиційний клімат;
- підтримувати розвиток інноваційного підприємництва;
- забезпечувати чесну конкуренцію на ринку.

Особливу увагу слід приділити удосконаленню соціальної політики, оскільки саме соціальна стабільність була визначена респондентами як найважливіший чинник розвитку суспільства. У цьому напрямі доцільно:

- удосконалювати механізми соціальної підтримки населення;
- забезпечувати доступність якісної освіти та медичних послуг;
- підтримувати соціально вразливі категорії громадян;

- реалізовувати програми зайнятості та професійного розвитку;
- сприяти зменшенню соціальної нерівності.

Важливим напрямом розвитку сучасного суспільства є інвестування у людський капітал. Результати дослідження підтверджують необхідність розвитку освітньої сфери, професійної підготовки та перекваліфікації кадрів відповідно до вимог сучасного ринку праці. Особливої актуальності набуває підтримка безперервного навчання та розвитку цифрових компетентностей населення.

Значна частина респондентів продемонструвала недостатній рівень обізнаності щодо політичних ідеологій, що свідчить про необхідність підвищення рівня політичної культури населення. У зв'язку з цим доцільно розширювати просвітницькі та освітні програми, спрямовані на формування критичного мислення, громадянської відповідальності та розуміння сучасних суспільно-політичних процесів.

Не менш важливим напрямом є розвиток ефективної взаємодії між державою, бізнесом та громадянським суспільством. Забезпечення відкритого діалогу між усіма учасниками суспільних процесів сприятиме більш ефективному врахуванню інтересів різних соціальних груп та підвищенню якості управлінських рішень.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують, що сучасне суспільство орієнтується насамперед на забезпечення соціальної стабільності при одночасному збереженні умов для економічного розвитку. Запропоновані рекомендації можуть бути використані органами державного управління, громадськими організаціями та науковцями під час розроблення стратегій соціально-економічного розвитку та вдосконалення державної політики.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі дипломної роботи було проведено соціологічне дослідження, спрямоване на вивчення ставлення населення до ключових

аспектів суспільного розвитку, зокрема ролі держави, ринкових механізмів, соціальної політики та пріоритетів соціально-економічного розвитку. Особливу увагу було приділено визначенню рівня обізнаності респондентів щодо політичних ідеологій та виявленню суспільних орієнтирів у формуванні ефективної моделі розвитку сучасного суспільства.

У ході дослідження встановлено, що рівень обізнаності населення щодо неолібералізму та політичного раціоналізму залишається недостатнім. Значна частина респондентів має лише загальне уявлення про зазначені концепції або не знайома з ними взагалі. Це свідчить про необхідність підвищення рівня політичної культури, громадянської освіти та інформованості населення щодо сучасних суспільно-політичних процесів.

Результати опитування показали, що більшість респондентів підтримує активну роль держави в регулюванні економічних процесів та забезпеченні соціального захисту населення. Водночас опитані визнають важливість ринкових механізмів, підприємницької діяльності та економічної свободи як чинників економічного розвитку. Це свідчить про прагнення населення до поєднання державного регулювання та ринкових інструментів управління економікою.

Особливу увагу привертає високий рівень підтримки соціальної стабільності та соціальної політики держави. Більшість респондентів розглядають соціальний захист населення як один із ключових чинників суспільного розвитку, що підтверджує орієнтацію громадян на забезпечення стабільності, безпеки та соціальної справедливості.

Аналіз результатів дослідження також показав, що серед основних пріоритетів розвитку суспільства респонденти найчастіше обирають соціальну стабільність, водночас визнаючи важливість економічної свободи та необхідність забезпечення балансу між цими чинниками. Отримані результати свідчать про формування прагматичного підходу до оцінки суспільного розвитку, який передбачає поєднання економічної ефективності із соціальною відповідальністю держави.

На основі результатів дослідження було сформульовано практичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності державної політики, розвиток підприємництва, зміцнення соціального захисту населення та підвищення рівня громадянської обізнаності. Запропоновані заходи враховують сучасні суспільні потреби та спрямовані на забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.

Таким чином, результати емпіричного дослідження підтверджують висновки теоретичної частини роботи та свідчать про те, що сучасне суспільство орієнтується на поєднання економічного розвитку із забезпеченням соціальної стабільності. Саме баланс між ефективністю ринкових механізмів та соціальною відповідальністю держави розглядається респондентами як найбільш перспективний напрям розвитку суспільства.

Отже, проведене дослідження дозволило отримати практично значущі результати, які можуть бути використані під час розроблення соціально-економічної політики, удосконалення механізмів державного управління та подальших наукових досліджень у сфері соціології політики та суспільного розвитку.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

У дипломній роботі здійснено комплексне дослідження неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму як важливих теоретичних підходів до аналізу сучасних соціально-політичних процесів. На основі проведеного теоретичного та емпіричного дослідження досягнуто поставленої мети та вирішено визначені завдання.

По-перше, проаналізовано теоретичні основи неолібералізму як соціально-політичної концепції. Встановлено, що неолібералізм сформувався як результат трансформації класичного лібералізму та орієнтується на пріоритет ринкових механізмів, розвиток приватної власності, підтримку конкуренції та обмеження державного втручання в економічні процеси. Доведено, що в сучасних умовах неолібералізм функціонує не лише як економічна доктрина, а і як комплексна соціальна ідеологія, що впливає на різні сфери суспільного життя.

По-друге, розкрито сутність політичного раціоналізму та його основні принципи. Визначено, що політичний раціоналізм базується на ідеях логічності, ефективності, обґрунтованості та системності політичних рішень. Встановлено, що ключовими складовими цього підходу є концепція раціонального вибору, інституціональний підхід та орієнтація на використання наукових методів у процесі державного управління.

По-третє, досліджено основні соціологічні підходи до аналізу політичних ідеологій у сучасному суспільстві. З'ясовано, що найбільш поширеними є марксистський, функціоналістський, інтерпретативний, інституціональний, дискурсивний, конструктивістський та мережевий підходи. Встановлено, що сучасна соціологія розглядає ідеології як багатовимірні та динамічні системи, які формуються під впливом соціальних, культурних, політичних та інформаційних чинників.

По-четверте, здійснено порівняльний аналіз неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму. Виявлено, що обидві концепції орієнтовані на підвищення ефективності суспільного розвитку, проте відрізняються баченням ролі держави, ринку та механізмів соціального регулювання. Неоліберальний ідеалізм надає перевагу ринковим механізмам та індивідуальній відповідальності, тоді як політичний раціоналізм акцентує увагу на раціональному державному управлінні, інституційній ефективності та суспільному балансі.

По-п'яте, визначено соціальні наслідки реалізації неоліберальної та раціоналістичної моделей політики. Встановлено, що неоліберальна модель сприяє економічній активності, розвитку підприємництва та інновацій, однак може супроводжуватися зростанням соціальної нерівності та послабленням механізмів соціального захисту.

По-шосте, проведено соціологічне дослідження щодо сприйняття населенням ключових чинників суспільного розвитку, ролі держави, ринкових механізмів та соціальної політики. Результати опитування засвідчили недостатній рівень обізнаності респондентів щодо основних політичних ідеологій, що свідчить про необхідність підвищення рівня політичної культури населення. Водночас встановлено, що більшість опитаних підтримує активну роль держави в економіці та високо оцінює значення соціального захисту населення. Серед пріоритетів розвитку суспільства найважливішим чинником респонденти визначили соціальну стабільність, водночас визнаючи важливість економічної свободи та ринкових механізмів. Отримані результати свідчать про формування суспільного запиту на збалансовану модель розвитку, яка поєднує економічну ефективність із соціальною відповідальністю держави.

По-сьоме, сформульовано практичні рекомендації на основі результатів дослідження. Запропоновано посилення державної політики у сфері забезпечення соціальної стабільності, підтримки людського капіталу та розвитку ефективних механізмів соціального захисту. Водночас рекомендовано створення сприятливих умов для підприємницької діяльності, розвитку

конкурентного середовища та інноваційної економіки. Окрему увагу приділено необхідності підвищення рівня політичної обізнаності населення, розвитку громадянської освіти та вдосконалення взаємодії між державою, бізнесом і суспільством.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують, що неоліберальний ідеалізм та політичний раціоналізм залишаються важливими теоретичними підходами до розуміння сучасних соціально-політичних процесів. Водночас емпіричне дослідження показало, що сучасне суспільство найбільшою мірою орієнтується на забезпечення соціальної стабільності, ефективного державного управління та збереження умов для економічного розвитку. Це свідчить про актуальність пошуку збалансованих моделей суспільного розвитку, які поєднують переваги ринкової економіки із соціальною відповідальністю держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нагорна Л. П. Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії. Київ : Стилос, 1998. 278 с.
2. Паніна Н. Технологія соціологічного дослідження. Київ : Наукова думка, 2007. 320 с.
3. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024 : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. ; за ред. Є. Головахи, С. Дембіцького. Київ : Інститут соціології НАН України, 2024. 450 с.
4. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2025 : колективна монографія / С. Дембіцький, Л. Бевзенко, Г. Чепурко та ін. ; за ред. Є. Головахи, С. Дембіцького. Київ : Інститут соціології НАН України, 2025. 404 с.
5. Ланюк Є. Технократія як виклик політичній свободі у цифрову епоху. Грані. 2021. Т. 24, № 4. С. 31–37. DOI: 10.15421/172136.
6. Bauman Z. Liquid Modernity. Cambridge : Polity Press, 2000. 240 p.
7. Beck U. Risk Society: Towards a New Modernity. London : Sage Publications, 1992. 260 p.
8. Berger P., Luckmann T. The Social Construction of Reality. New York : Anchor Books, 1966. 240 p.
9. Brown W. Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution. New York : Zone Books, 2015. 297 p.
10. Castells M. The Rise of the Network Society. Oxford : Wiley-Blackwell, 2010. 597 p.
11. Crouch C. The Strange Non-death of Neoliberalism. Cambridge : Polity Press, 2011. 232 p.
12. Foucault M. The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France 1978–1979. New York : Palgrave Macmillan, 2008. 346 p.
13. Friedman M. Capitalism and Freedom. Chicago : University of Chicago Press, 2002. 208 p.
14. Giddens A. Sociology. Cambridge : Polity Press, 2021. 1096 p.

15. Habermas J. The Structural Transformation of the Public Sphere. Cambridge : MIT Press, 1989. 301 p.
16. Harvey D. A Brief History of Neoliberalism. Oxford : Oxford University Press, 2007. 247 p.
17. Hayek F. The Road to Serfdom. Chicago : University of Chicago Press, 2007. 283 p.
18. Jessop B. State Theory: Putting the Capitalist State in Its Place. University Park : Pennsylvania State University Press, 1990. 413 p.
19. Keane J. Civil Society: Old Images, New Visions. Stanford : Stanford University Press, 1998. 240 p.
20. Laclau E. On Populist Reason. London : Verso, 2005. 276 p.
21. Mises L. von. Human Action: A Treatise on Economics. Auburn : Ludwig von Mises Institute, 1998. 907 p.
22. Mouffe C. The Democratic Paradox. London : Verso, 2000. 143 p.
23. Nozick R. Anarchy, State, and Utopia. New York : Basic Books, 1974. 367 p.
24. Organisation for Economic Co-operation and Development. Society at a Glance 2024: OECD Social Indicators. Paris : OECD Publishing, 2024.
25. Parsons T. The Social System. London : Routledge, 1991. 575 p.
26. Piketty T. Capital in the Twenty-First Century. Cambridge : Harvard University Press, 2014. 696 p.
27. Rawls J. A Theory of Justice. Cambridge : Harvard University Press, 1999. 560 p.
28. Stiglitz J. Globalization and Its Discontents. New York : W. W. Norton & Company, 2003. 304 p.
29. Weber M. Economy and Society. Berkeley : University of California Press, 1978. 1469 p.

ДОДАТКИ

Власна анкета соціологічного дослідження

Тема: «Сприйняття неоліберального ідеалізму та політичного раціоналізму у сучасному суспільстві»

Шановний респондент! Просимо Вас взяти участь в опитуванні. Анкета є анонімною, результати будуть використані лише в узагальненому вигляді.

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScK0dbWhoJw-TyvajqdHe_w9l8kAqD_saPpxpin7KIvysTYGA/viewform

Ваш вік *

- ☐ 18–25 років
- ☐ 26–35 років
- ☐ 36–45 років
- ☐ 46+ років

Ваша стать *

- ☐ Чоловіча
- ☐ Жіноча

Ваш рівень освіти *

- ☐ Середня
- ☐ Незакінчена вища
- ☐ Вища

Чи знайомі Ви з поняттями «неолібералізм» та «політичний раціоналізм»?

- ☐ Так, добре знайомий(а)
- ☐ Частково знайомий(а)
- ☐ Не знайомий(а)

Яку роль, на Вашу думку, повинна відігравати держава в економіці? *

- ☐ Активно регулювати економіку
- ☐ Частково регулювати
- ☐ Мінімально втручатися

Чи підтримуєте Ви вільний ринок як основний механізм регулювання економіки? *

- ☐ Так
- ☐ Частково
- ☐ Ні

Наскільки важливою є соціальна підтримка з боку держави? *

- ☐ Дуже важлива
- ☐ Важлива
- ☐ Не дуже важлива

Яку модель розвитку суспільства Ви вважаєте найбільш ефективною? *

- ☐ Неоліберальну
- ☐ Політичний раціоналізм
- ☐ Поєднання обох

На Вашу думку, що є більш важливим для розвитку суспільства? *

- ☐ Економічна свобода
- ☐ Соціальна стабільність
- ☐ Баланс обох факторів

Ваші пропозиції щодо покращення державної політики (відкрите питання):
